

เพียงความเคลื่อนไหว : บทสำรวจภาคอัน หลากหลายของขบวนการประชาสังคมไทย

อนุชาติ พวงสำลี
อาภรณ์ จันทร์สมวงศ์
พีรพัฒน์ โกศลศักดิ์สกุล

จัดทำโดย

โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

โครงการสนับสนุนเรื่อง

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

เพียงความเคลื่อนไหว : บทสำรวจภาคีอันหลากหลาย ของขบวนการประชาสังคมไทย

ผศ.ดร.อนุชาติ พวงสำลี
น.ส.อาภรณ์ จันทรสมวงศ์
นายพีรพัฒน์ โกศลศักดิ์สกุล
คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล

ภารกิจเริ่มแรกของบทความนี้คือการรายงานการวิเคราะห์ภาคีผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (Stakeholder Analysis) กับขบวนการประชาสังคมไทย แต่เนื่องจากกิจกรรมบางส่วนเพื่อประกอบการเก็บรวบรวมข้อมูลในส่วนนี้ของโครงการต้องถูกปรับลดลงจึงทำให้แผนการดำเนินงานเดิมต้องเปลี่ยนไป จากเดิมที่จะมีการสัมภาษณ์ประกอบการสัมมนา ศึกษาดูงานของภาคีต่างๆ มาเป็นการใช้การสำรวจในเชิงเอกสารและการเข้าร่วมในกระบวนการเคลื่อนไหวและกิจกรรมขององค์กรต่างๆ แทน จุดมุ่งหมายของการนำเสนอบทความนี้จึงถูกเปลี่ยนไปด้วย แทนที่จะเป็นการวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง จึงปรับการนำเสนอมาเป็นการจัดระบบและวิเคราะห์ภาพความเคลื่อนไหวของกลุ่มองค์กรภาคีต่างๆ ภายในประเทศ ทั้งนี้ โดยพยายามเชื่อมต่อกับภาพขบวนการประชาสังคมในกระแสโลกที่ปรากฏตัวขึ้น โดยที่การนำเสนอจะมุ่งไปสู่การเปิดประเด็นในเชิงเป้าหมาย ยุทธศาสตร์ขบวนการเคลื่อนไหวด้านประชาสังคม โดยมองจากปัจจัย เงื่อนไขต่างๆ ที่เป็นจริงแห่งยุคสมัย ทั้งนี้ โดยหวังว่าจะนำไปสู่การแสวงหาทางเลือกหรือวิธีการที่เป็นรูปธรรมสำหรับการปฏิบัติ และการจุดชนวนให้เกิดวิวาทะในเชิงสร้างสรรค์ที่ต่อเนื่องต่อไป

บทความนี้ แบ่งการนำเสนอออกเป็น 3 ส่วน โดยส่วนแรกเป็นการเชิญชวนให้มองถึงแนวโน้มสถานการณ์โลกและกระแสประชาสังคมโลก ส่วนที่สองเป็นแนวคิดที่มองในเรื่องผังประชาสังคม ซึ่งอาจช่วยให้เห็นถึงตำแหน่งแห่งหนของภาคประชาสังคมไทย และในส่วนที่สามเปิดเป็นประเด็นทิ้งท้ายให้เกิดการแลกเปลี่ยนกันต่อไปว่าในสังคมร่วมสมัย ภาคีอันหลากหลายขบวนการประชาสังคมจะกำหนดแผนที่ของเส้นทางประชาสังคมแบบไทยๆ ร่วมกันในฐานะหุ้นส่วนของการพัฒนาเพื่อใช้ผลักดันสังคมไปข้างหน้าร่วมกันได้อย่างไร

1. ขบวนการประชาสังคมกับเศรษฐกิจ สังคม การเมืองในศตวรรษที่ 21

ภาพของสังคมการเมืองในระดับโลกที่เคยแบ่งแยกชัดเจนระหว่างค่ายสังคมนิยมและทุนนิยม หรือระหว่างเผด็จการกับประชาธิปไตยกำลังเลือนหายไป เมื่อเกิดการล่มสลายของลัทธิสังคมนิยมในยุโรปตะวันออก ซึ่งอาจดูเหมือนว่าประชาธิปไตยเสรีนิยมแบบตะวันตกและลัทธิการค้าเสรีกำลังได้รับชัยชนะอย่างองอาจ แต่การณ์กลับไม่เป็นเช่นนั้นเสียแล้ว!

อันที่จริงแนวโน้มแห่งการล่มสลายของจักรวรรดิคอมมิวนิสต์เริ่มเกิดชัดเจนตั้งแต่ 20 ปีที่แล้ว เพราะตัวระบบได้สูญเสียความชอบธรรมขั้นพื้นฐานไปแล้ว เมื่อระบบเสียความชอบธรรมนานเข้าการยอมรับของคนก็สิ้นสุดลง แนวคิดทางการเมืองไม่ว่าจะเป็นระบบทุนนิยมและคอมมิวนิสต์ต่างก็ได้รับการวิพากษ์ว่ามีความเหมือนกันมากกว่าที่จะต่างกัน ในแง่ที่ว่าทั้งสองระบบต่างมุ่งไปสู่อุดมการณ์อุตสาหกรรมนิยม มุ่งขยายการผลิต เน้นจริยธรรมแบบวัตถุนิยม ประโยชน์นิยม อาศัยระบบการบริหารที่รวมอำนาจ มีระบบรัฐ-ราชการที่ใหญ่โต ต่างให้ค่ากับความใหญ่ ความเร็ว และกับสิ่งที่วัดได้ในทางปริมาณเท่านั้น ดังนั้นในที่สุดทุนนิยมก็คงจะพบจุดจบเช่นเดียวกันในไม่ช้า

วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม-วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นทั่วโลก ช่วยตอกย้ำว่าทุนนิยมที่หลายคนนึกว่ามีชัยชนะเหนือระบบคอมมิวนิสต์นั้นกำลังทำลายกัดกร่อนตนเอง (Self-destruction) สภาพการณ์ที่บ่งบอกถึงสภาพไร้ความชอบธรรมของระบบทุนนิยมประการแรกคือการขยายตัวของบริษัทข้ามชาติต่าง ๆ ที่มุ่งแสวงหาผลกำไรแต่ถ้ายึดเดียว พร้อมกับการขยายอำนาจที่ใหญ่โตมากขึ้นโดยปราศจากการควบคุมโดยระบบศีลธรรมหรือกฎหมายใด ๆ บทเรียนจากประวัติศาสตร์ชี้ให้เห็นว่า สถาบันใดที่ไร้ความชอบธรรมขั้นพื้นฐานจะถูกทำลายและปฏิเสธ อีกทั้งจะไม่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างยาวนาน นอกเสียจากว่าจะมีการปรับตัวเข้ากับหลักแห่งความชอบธรรมขั้นพื้นฐาน ประการต่อมาคือ ระบบการเงินของโลกปัจจุบันได้กลายเป็นบ่อนคาสิโนในระดับโลก เงินที่เคยดำรงฐานะเป็นตัวแทนผลผลิต การแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ ซึ่งหมุนเวียนอยู่ในระบบเงินตราโลกปัจจุบันมีเพียงร้อยละ 4 เท่านั้น ที่เหลือเป็นการเล่นการพนันของนักเก็งกำไรในตลาดการเงินของโลกทั้งสิ้น (Willis Harman ในประชา หุตานุวัตร, 2538)

ความไม่ชอบธรรมโดยพื้นฐานของระบบทุนนิยมโลกที่เป็นอยู่เช่นนี้ ได้รับการคาดหมายว่าจะล่มสลายลงเร็วกว่าที่หลายคนคิด และการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในครั้งนี้อาจเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ลึกซึ้งและกว้างขวางไม่น้อยไปกว่าการเปลี่ยนแปลงจากยุคกลางมาสู่ยุคเรอเนซองส์หรือยุคอภินิวัตของยุโรปเลยทีเดียว ตัวอย่างเช่นเดียวกับในอเมริกาเมื่อ 30 ปีก่อน ที่ไม่เคยมีคนตั้งคำถามกับโลกทัศน์พื้นฐานของการพัฒนาอุตสาหกรรมแบบตะวันตกเลย แต่ปัจจุบันมีคนจำนวนไม่น้อยกว่า 40 ล้านคนที่เห็นว่าโลกทัศน์นี้ผิดพลาด (Willis Harman อ้างถึงในประชา หุตานุวัตร, 2538)

เมื่อระบบทุนนิยมเสรีอันเป็นรากฐานของระบอบเสรีประชาธิปไตยมีปัญหา ระบอบประชาธิปไตยก็มีปัญหาไปด้วย ระบบรัฐสภา พรรคการเมือง นักการเมือง และกระบวนการยุติธรรม ก็ถูกตั้งคำถามอย่างหนักด้วยเช่นเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องประสิทธิภาพและความชอบธรรม การเมืองแบบเก่าไม่สามารถให้คำตอบกับปัญหาและความขัดแย้งใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมได้ ภาพลักษณ์ที่ออกมาเป็นเพียงการใช้อำนาจไปเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นที่ตั้ง ทั้งนี้ นอกเหนือจากการพังทลายของสถาบันหลักทางการเมืองแล้ว การพังทลายของสถาบันทางสังคมอย่างเช่น สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา โรงเรียนและสถาบันการศึกษา ก็ยังช่วยตอกย้ำให้เห็นว่ารัฐประชาชาติในฐานะตัวแทนที่จะต้องปกป้องผลประโยชน์ของสาธารณะหรือผลประโยชน์ของส่วนรวมนั้น ไม่สามารถทำหน้าที่ที่เหมาะสมได้อีกต่อไป (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2539)

เรื่องราวของศตวรรษที่ 20 จึงดูเหมือนจะเป็นเรื่องราวของการรวมศูนย์อำนาจทางเศรษฐกิจขนาดใหญ่ การพุ่งตั้งเข้าสู่เป้าหมายของสังคมยุคโลกาภิวัตน์ ที่ทุกส่วนของโลกถูกหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียว (Global Village) ด้วยระบบการสื่อสารโทรคมนาคมที่ทันสมัย เกิดสภาวะการณ์ไร้พรมแดนของเงินตราและการแสวงหากำไรโดยไม่ได้ลงทุนในการผลิตจริง แต่เกิดจากการปั่นกำไรจากตลาดหุ้นและค่าเงิน (ยุค ศรีอาริยะ ในพิทยา ว่องกุล (บก.), 2540) กระบวนการความสัมพันธ์แลกเปลี่ยนในระดับโลก เป็นผลให้สังคมวัฒนธรรมเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในลักษณะที่ถูกทำให้เหมือนกันหมด มีหน้าซ้ำผู้คนซึ่งถูกครอบงำด้วยวิถีทางวัฒนธรรมและการบริโภคที่เป็นหนึ่งเดียวกันนี้ กลับอยู่ภายใต้การกำหนดหรือชี้นำโดยบริษัทข้ามชาติเพียงไม่กี่บริษัท ดังตัวอย่างที่พอจะเห็นกันโดยทั่วไป เช่น การบริโภคเครื่องนุ่งห่มเพียงไม่กี่ยี่ห้อ การบริโภคศิลปะบันเทิงที่เหมือนกันไปหมดทั่วโลก ดื่มเครื่องดื่มยี่ห้อเดียวกัน มีแบบแผนการกินอยู่หลับนอนและแม้กระทั่งระบบวิถีชีวิตก็เหมือนกันไปหมด ดังที่รู้จักกันในนามของ McWorld

นอกจากนี้ หากมองภาพไปอีกด้านหนึ่งก็จะพบกับสภาพของชุมชนท้องถิ่นที่สูญเสียสิทธิในการควบคุมทรัพยากร ตลอดจนความเป็นไปทางเศรษฐกิจของชุมชนและวิถีชีวิตของตน ในด้านปัจเจกบุคคล ผู้คนได้สูญเสียความสามารถที่จะเข้าหากันหรือทักษะในการอยู่ร่วมกันมากขึ้นเรื่อยๆ

ณ รอยต่อระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 20 กับคริสต์ศตวรรษที่ 21 ดูเหมือนว่าภัยที่คุกคามโลกและสภาพการณ์ที่ยังครอบงำอยู่ทั่วไปทั้งวิกฤตทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ช่วยตอกย้ำว่าไม่เพียงเป็นพันธะในทางประวัติศาสตร์ที่จะต้องทบทวนถึงบทเรียนของการพัฒนาที่ผ่านมา ซึ่งกระทบต่อระบบคิด วิถีคิดและความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม หากยังเป็นความจำเป็นสำหรับการแสวงหาทางเลือกหรือทางออกสำหรับปัจจุบันและอนาคตที่สำคัญสำหรับมนุษยชาติด้วยความตระหนักรู้ เพราะสังคมในแบบที่เรียบง่ายกว่าสังคมที่เรารู้จักกันในทุกวันนี้ที่เคยส่งถ่ายภูมิปัญญาพื้นบ้านซึ่งวางพื้นฐานอันดีต่อการนำไปสู่การมีชีวิตที่ดีและการดำรงรักษาสังคมที่มั่นคง แต่สังคมเช่นนี้ได้ถูกกวาดทิ้งให้หมดไปด้วยคลื่นของการเปลี่ยนแปลง ณ รอยต่อ

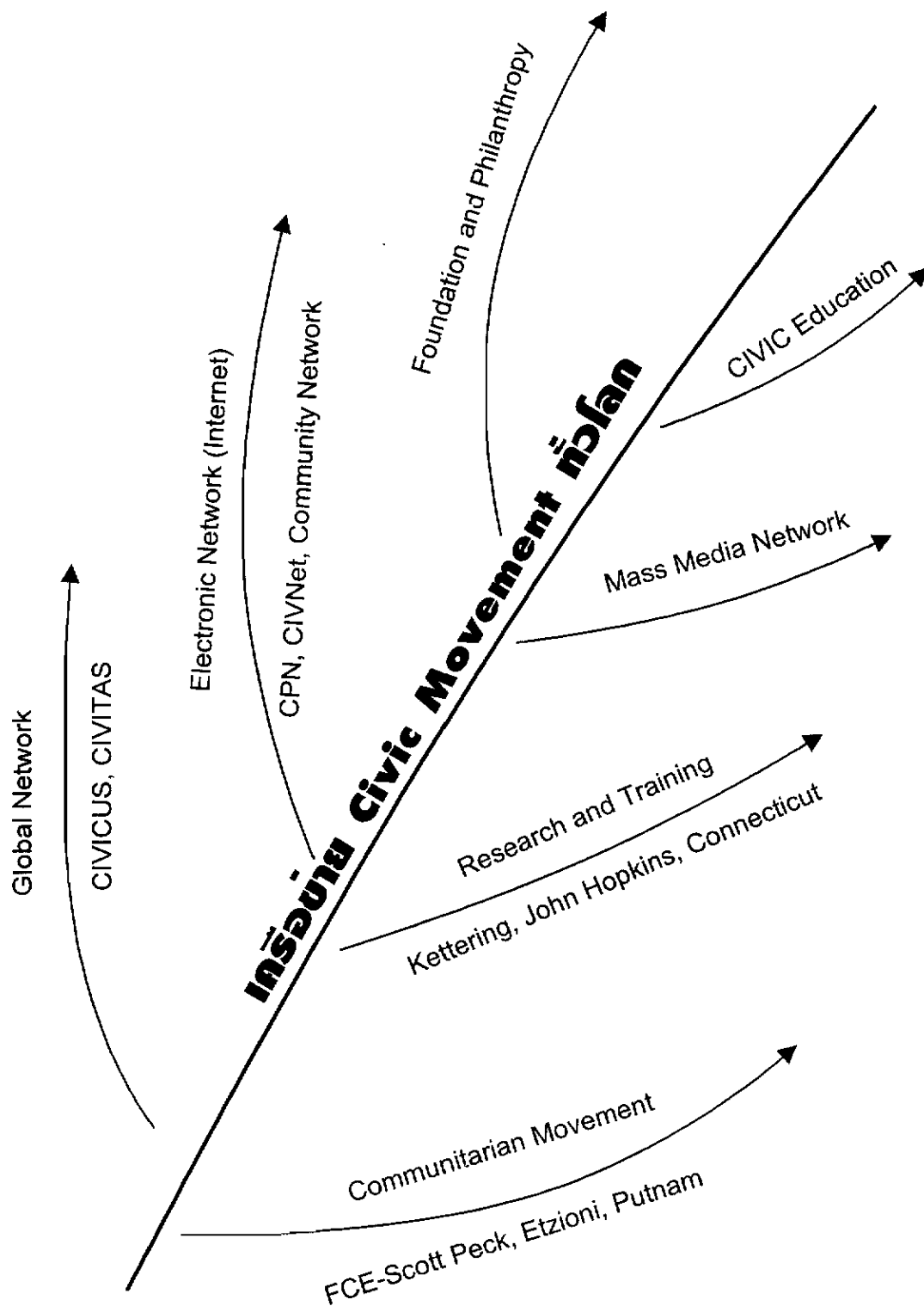
แห่งศตวรรษนี้เอง ท่ามกลางพลวัตที่ซับซ้อนและความเชี่ยวชาญของกระแสเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม เรากำลังผ่านช่วงแห่งความสับสน ซึ่งคุณค่าและความแน่นอนเก่า ๆ หดไปหรืออ่อนแอลง ในขณะที่คุณค่าและความแน่นอนใหม่ก็ยังไม่เกิดขึ้น แต่นี่ก็อาจเป็นเรื่องดีในหลายทางเพราะการแสวงหาทัศนะใหม่ ๆ ก็เกิดขึ้นให้เห็นในทุกปริมณฑลของสังคมด้วยเช่นกัน เช่น มันเปิดทางให้กับความสนใจในศาสนาธรรมที่เพิ่มขึ้น หลายคนเชื่อว่าหากปราศจากการฟื้นฟูทางศาสนาธรรม ช่วงเปลี่ยนผ่านในขณะนี้ของมวลมนุษยชาติก็จะเป็นไปอย่างยากเย็น และอาจเกิดความโกลาหลรุนแรงได้ มีการตั้งคำถามต่อจุดมุ่งหมายทางสังคมที่ควรต้องมุ่งไปสู่การเติบโตของความเป็นมนุษย์และการส่งเสริมการเรียนรู้ของมนุษย์ในมิติที่ลึกซึ้งและมีความหมายที่กว้างไกล ทัศนะที่มองว่าประชาคม/ประชาสังคมจะเป็นทางออกสำหรับวิกฤตการณ์ของสังคมและหนทางที่จะบรรลุได้จะต้องทำผ่านกระบวนการศึกษาเรียนรู้ในความหมายที่เป็นการดึงเอาศักยภาพที่มนุษย์เราทุกคนมีอยู่ออกมา การศึกษาจะต้องพัฒนาคนโดยมีจุดมุ่งหมายให้เป็นชีวิตที่มีคุณค่าในตัวเอง ให้เป็นชีวิตที่ดีงามและสมบูรณ์ในตัวเอง (พระธรรมปิฎก, 2539) และสามารถสานเข้าด้วยกันกับมนุษย์อื่น แต่กระนั้นก็ยังดำรงความเป็นปัจเจกชนไว้ได้อย่างสมบูรณ์ คือมนุษย์ที่ทั้งสะท้อนสิ่งทั้งมวลที่อยู่ภายในคือ ศักยภาพ คุณค่า และความหมายในตัวเองและพัฒนาหรือสร้างสิ่งนั้นขึ้นมาด้วย บ้างก็ว่าเราจำเป็นต้องคิดระดับโลกเพื่อให้รู้เท่าทันกับกระแสโลกาภิวัตน์ แต่สิ่งที่จะเป็นประโยชน์ต่อพลเมืองมากที่สุดก็คือชุมชนระดับท้องถิ่นที่เข้มแข็งและพึ่งตัวเองได้ (Think Globally, Act Locally) การพูดถึงสังคมแห่งการเรียนรู้โดยย้อนกลับไปเริ่มต้นที่บทบาทของครอบครัว ชุมชน ในการให้การศึกษาก็ในความหมายที่เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต เช่นที่ขณะนี้หลายประเทศทั่วโลกได้ทำให้คำกล่าวที่ว่าพ่อแม่คือครูคนแรกในชีวิตของลูกเป็นจริงด้วยการให้พ่อแม่แสดงบทบาทของการเป็นครูในรูปของการศึกษาในครอบครัว (Home Education) เป็นต้น ดังนั้น วิกฤตการณ์และความเสื่อมต่าง ๆ ของระบบสังคมนี้นอกจากจะเป็นข่าวร้ายแล้ว มันยังเป็นโอกาสของการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีด้วย จากกิจกรรมตลอดจนความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงเพื่อสังคมที่ดีกว่าที่เกิดขึ้นทั่วโลกขณะนี้ชี้ให้เห็นว่าทัศนะเหล่านี้ดูจะเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ที่มีผู้คนเห็นพ้องต้องการมากขึ้นทุกที

ปัจจุบันเครือข่ายของขบวนการเคลื่อนไหวประชาสังคม (Civic Movement) หรือการเคลื่อนไหวภายใต้ทัศนะทางเลือกต่าง ๆ ได้เริ่มมีการเชื่อมโยงกันไปทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็นข่ายที่สนับสนุนการมีรัฐที่ดี (Good Governance) ข่ายความเป็นชุมชนต่าง ๆ (Communitarian Movement) (ดูแผนภาพที่ 1 และเครือข่าย Civic Movement ในภาคผนวก ก ประกอบ) รวมทั้งกระแสทางเลือกต่าง ๆ มากมาย นักคิด นักเขียนและนักเคลื่อนไหวในเครือข่ายเหล่านี้ได้คิด เขียน พูด และลงมือปฏิบัติตามแนวคิดของตน จนปรากฏเป็นเอกสารงานวิจัย หนังสือและฐานข้อมูลต่าง ๆ จำนวนไม่น้อย และกำลังเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ อาทิ Scott Peck (1993) ซึ่งเป็นจิตแพทย์ ในสหรัฐอเมริกา ได้ใช้แนวคิดเรื่องการสร้างความเป็นชุมชนเข้าไปใช้ในการรักษาคนไข้ในลักษณะของการทำกลุ่มบำบัด (Group Therapy) และต่อมามีการตั้งเป็นมูลนิธิ FCE (The Foundation for Community Encouragement) ขึ้น งานวิจัยของ Robert Putnam (1993) ซึ่งทำในประเทศอิตาลี ที่ชี้ให้เห็นว่า Civic Tradition นั้นเป็นตัวนำมาซึ่งความเจริญหรือความมั่งคั่ง (Prosperity) โดยให้

คำจำกัดความของ Civic Tradition ในรูปของกลุ่ม ชุมชน สหกรณ์ สมาคม มูลนิธิต่าง ๆ และเน้นย้ำว่าการพัฒนาที่มุ่งเศรษฐกิจนำ จะไม่ทำให้เกิด Civil Society ได้ แต่ในทางตรงกันข้ามการเติบโตเข้มแข็งของ Civil Society จะช่วยทำให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจตามมา เป็นต้น

อย่างไรก็ตามวิวาทะเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวด้านประชาสังคมหรือกระแสทางเลือกต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นจุดเน้นในประเด็นใดก็ตาม ยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่องทั้งในระดับแนวคิดและวิถีปฏิบัติ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด เช่น ขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม (Green Movement) ซึ่งได้รับการวิพากษ์ว่า การรณรงค์ต่าง ๆ ของกลุ่ม/องค์กรเหล่านี้ เป็นเพียงการจับเอาอาการหรือปรากฏการณ์ภายนอกเท่านั้น หาได้ลงลึกไปถึงรากเหง้าของปัญหาไม่ ซึ่งในที่สุดก็จะกลับกลายเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาเสียเอง หากการเรียกร้องนั้นจำเป็นจะต้องมุ่งไปที่การเปลี่ยนแปลง “ทัศน์แม่บท” (Paradigm Shift) หรือต้นตอเหตุแห่งปัญหา บ้างก็เห็นว่าการพูดหรือนิยามในเรื่องจุดมุ่งหมายทางสังคมเช่นที่เป็นอยู่มีความเป็นอุดมคติ (Utopian) มากเกินไปและไม่มีทางเป็นจริงได้ในทางปฏิบัติ

ณ รอยต่อของระเบียบสังคมโลกแบบเก่าที่กำลังล่มสลาย แต่ระเบียบโลกใหม่ยังไม่ชัดเจน จึงเป็นคำถามสำหรับขบวนการเคลื่อนไหวประชาสังคมในไทยเองด้วยว่า เราจะไปทางไหน อย่างไร และจะเชื่อมโยงกับขบวนการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงในระดับโลกได้อย่างไร

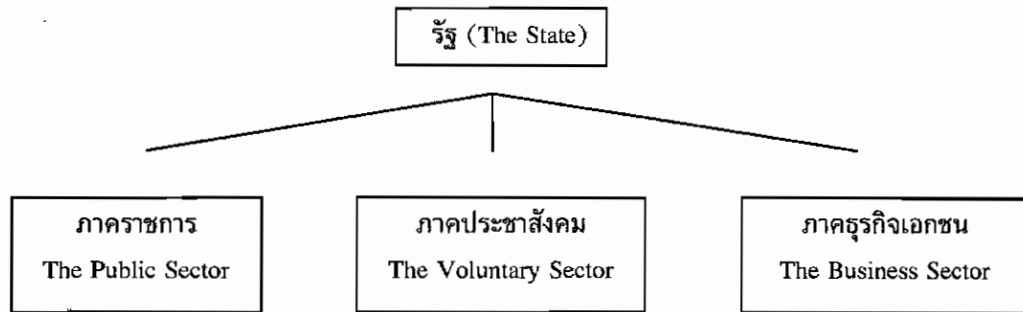
แผนภาพที่ 1 ตัวอย่างเครือข่าย Civic Movement ทั่วโลก

2. ภาคประชาสังคม : ตำแหน่งแห่งที่ และภาคีผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

2.1 ผังประชาสังคม (Civil Society Mapping)

ความสับสนและข้อถกเถียงในเรื่องประชาสังคมประการหนึ่งที่เกิดขึ้นคือความไม่ชัดเจนใน “ตำแหน่งแห่งที่” ของภาคประชาสังคม ว่ายืนอยู่ตรงจุดไหนของสังคมกันแน่ มักมีคำถามเกิดขึ้นตลอดเวลาว่า “ประชาสังคม” เป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการหรือไม่ ภาคธุรกิจเอกชนเป็นประชาสังคมด้วยหรือไม่ นอกจากนั้น ในงานวิจัยหลายเล่มก็เหมารวมเอาเลยว่า ภาคประชาสังคม หรือ The Third Sector นั้นก็คือ NGOs หรือองค์กรพัฒนาเอกชน เลยทีเดียว ในประเด็นนี้ นับว่าสะท้อนให้เห็นถึงความสับสนระหว่างองค์กรประชาสังคมกับยุทธศาสตร์การทำงานและกระบวนการประชาสังคม ในบทความนี้ จะได้พยายามแยกแยะระหว่างเรื่องของ “ตำแหน่งแห่งที่” ของประชาสังคม ออกจากยุทธศาสตร์การทำงานประชาสังคม กล่าวคือ หากมองในด้านยุทธศาสตร์นั้น จะพบว่ากระบวนการสำคัญของการทำงานของประชาสังคมนั้นก็คือกระบวนการแสวงหาความร่วมมือในเชิงหุ้นส่วน (Partnership) แบบพหุภาคี ที่องค์กรประชาสังคมนั้นย่อมแสวงหาการทำงานที่สัมพันธ์กับภาครัฐได้อยู่ตลอดเวลา ถึงแม้จะดำรงความเป็นอิสระทั้งทางแนวคิดและแนวปฏิบัติ กล่าวคือไม่ปฏิเสธรัฐ แต่ก็มิได้เป็นส่วนหนึ่งของรัฐ (ดังรายละเอียดถึงคุณลักษณะที่จะกล่าวในตอนต่อไป)

อย่างไรก็ดี ในการทำความเข้าใจถึงระดับความสัมพันธ์และยุทธศาสตร์การทำงานของกระบวนการประชาสังคมนั้น การจัดแบ่งกลุ่มก้อนในสังคมออกจากกัน (Typology) ในเบื้องต้นก็ควรจะช่วยให้มองเห็นถึงองค์ประกอบและบทบาทของฝ่ายต่าง ๆ ในสังคมได้อย่างชัดเจนขึ้น บทความนี้ได้ทดลองประยุกต์แนวคิดที่ว่าด้วย “ผังประชาสังคม” (Civil Society Mapping) ของ Richard Holloway (1997) มาประกอบการพิจารณา กล่าวคือในทุกภาคส่วนของสังคมล้วนมีผังของภาคประชาชนในมิติต่าง ๆ ในภาคประชาสังคม (Voluntary Sector) ก็เช่นเดียวกันมี “ผังประชาสังคม” (Civil Society Mapping) ที่จะช่วยบอกตำแหน่งแห่งหนของประชาชนแต่ละหมู่เหล่าในโครงสร้างอำนาจทางสังคมการเมือง ทั้งนี้ โครงสร้างและองค์ประกอบขององค์กรหรือสถาบันหลัก ๆ ในสังคมอาจพิจารณาได้จากแผนภาพที่ 2 ดังนี้

แผนภาพที่ 2 ภาคส่วนสังคม

การจัดแบ่งภาคสังคมออกเป็น 3 ภาคใหญ่ภายใต้โครงสร้างของรัฐ (The State) อันประกอบไปด้วย ภาครัฐหรือราชการ (Public Sector) ภาคธุรกิจเอกชน (Business Sector) และภาคประชาสังคม (Voluntary Sector) ดังรายละเอียดในตารางที่ 1 นั้น ก็พอจะทำให้เห็นถึงความแตกต่างในบทบาทภาระหน้าที่และแรงจูงใจหรือผลประโยชน์หลักของแต่ละภาคยึดถือ ทั้งนี้ ด้วยโครงสร้างอำนาจของแต่ละภาคส่วนในสังคมนี้ต่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันโดยผ่านกระบวนการต่าง ๆ อาทิ การควบคุม กำกับ ระบบภาษี การบริจาคอุดหนุน การทำลาย การกดดันและการต่อรองทั้งทางการเมืองและทางสาธารณะ อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี จะเห็นว่าแต่เดิมนั้นภาคราชการเป็นภาคที่ทำหน้าที่ในการปกครองและดูแลความสงบเรียบร้อยในสังคม การใช้อำนาจโดยผ่านการออกกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับหรือคำสั่งต่าง ๆ และระบบภาษีอากร ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นภาคที่มีพร้อมทั้งอำนาจรัฐ อำนาจเงิน อำนาจปัญญา (State property) แต่ด้วยการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจส่งผลทำให้รัฐมีขนาดใหญ่โต ขาดความคล่องตัวในการทำงาน ภาครัฐจึงถูกตั้งคำถามทั้งในแง่ประสิทธิภาพการทำงาน ความโปร่งใสมากขึ้นทุกวัน ส่วนภาคธุรกิจเอกชนนั้น เป็นภาคที่ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยมีเป้าหมายเพื่อมุ่งแสวงหากำไรหรือผลประโยชน์ส่วนตนหรือขององค์กรเป็นหลัก โดยผ่านกิจกรรมด้านการค้าและการแลกเปลี่ยน รวมทั้งมีความสามารถในการใช้อำนาจเงินหรือผลประโยชน์ เข้าเชื่อมโยงกับภาครัฐเพื่อให้สามารถใช้ช่องทางหรือกฎระเบียบที่เอื้ออำนวยประโยชน์กับฝ่ายตนได้สะดวกมากยิ่งขึ้น (สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ, 2539)

ในส่วนของภาคที่สาม (The Voluntary Sector) เป็นภาคที่ทำหน้าที่ในการกำกับหรือตรวจสอบการดำเนินงานของทั้งภาครัฐและภาคธุรกิจให้เกิดความชอบธรรม รวมทั้งการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในการพัฒนาสังคม ที่เป็นการส่งเสริมให้พลเมืองมีส่วนร่วมในกิจการเพื่อประโยชน์ร่วมกัน เพื่อมุ่งให้เกิดการยกระดับคุณภาพชีวิตที่ดีของพลเมือง

ตารางที่ 1 บทบาทของภาคต่างๆ ในสังคม

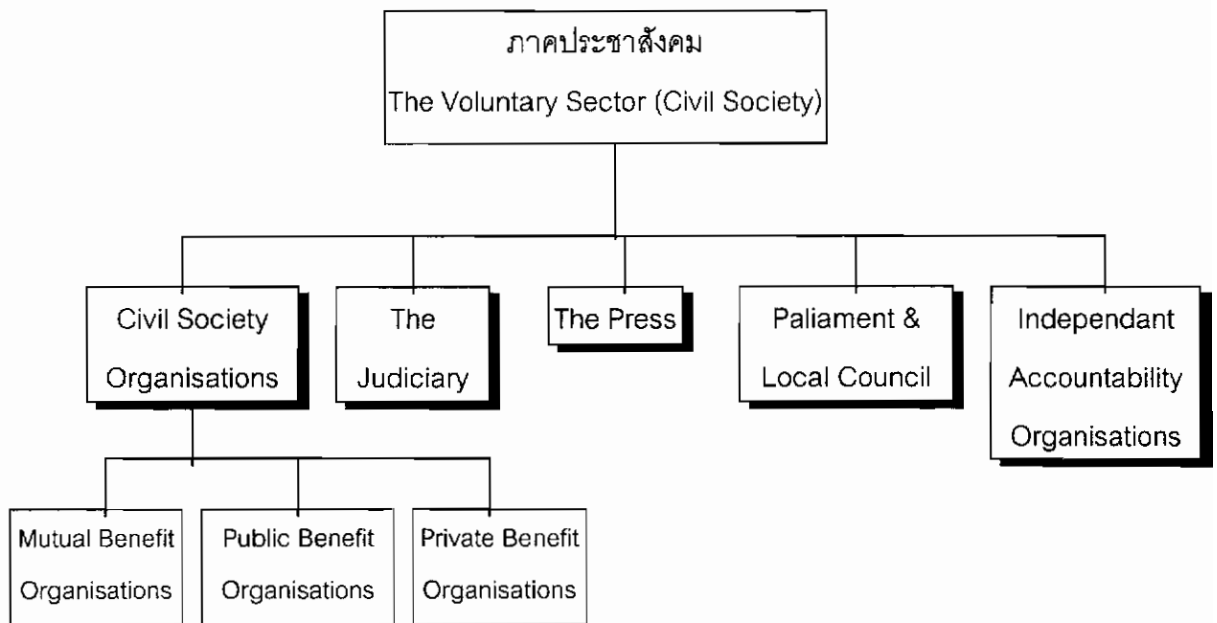
ภาคที่	ภาค	แรงจูงใจหลัก	เครื่องมือ	วิธีการ
หนึ่ง	ภาคราชการ “The Prince”	เพื่อการปกครองและ ระเบียบในสังคม	กฎหมายและ ระบบภาษี	คำสั่งและการบังคับใช้ กฎหมาย
สอง	ภาคธุรกิจเอกชน “The Merchant”	เพื่อสร้างกำไร	กรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล	การค้าและแลกเปลี่ยน
สาม	ภาคประชาสังคม (Civil Society) “The Citizen”	เพื่อตรวจสอบภาคราชการ และธุรกิจเอกชน พัฒนา คุณภาพชีวิตและแสวงหา ความร่วมมือฝ่ายประชาชน	ความร่วมมือ	อาสาสมัคร

ที่มา: ดัดแปลงจาก Richard Holloway (1997)

จากโครงสร้างดังกล่าว เมื่อพิจารณาในภาคที่สามหรือภาคประชาสังคม (Voluntary Sector or Civil Society) นั้น ก็อาจแบ่งกลุ่มองค์กร/สถาบันต่างๆ ได้เป็น 5 ส่วนคือ ส่วนองค์กรประชาสังคม (Civil Society Organisation : CSO) สถาบันตุลาการ (The Judiciary) สถาบันสื่อมวลชน (The Press) รัฐสภาและองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น (Paliament & Local Council) และองค์กรตรวจสอบอิสระ (Independent Accountability Organisation) (ดูแผนภาพที่ 3) และสำหรับองค์กรประชาสังคม (CSO) ยังอาจแบ่งให้เห็นรายละเอียดและความแตกต่างเป็น 3 ประเภทย่อยคือ (ดูตารางที่ 2 ประกอบ)

- 1) องค์กรที่มุ่งประโยชน์ของมวลสมาชิกเป็นหลัก (Mutual Benefit Organisations)
- 2) องค์กรที่มุ่งประโยชน์สาธารณะเป็นหลัก (Public Benefit Organisations)
- 3) องค์กรที่มุ่งประโยชน์ส่วนตัวเป็นหลัก (Private Benefit Organisations)

แนวคิดประชาสังคมร่วมสมัยชี้ให้เห็นว่า ภาคประชาสังคมมิได้ถูกกำหนดอย่างสิ้นเชิงโดยผลประโยชน์ส่วนตัวหรือการแสวงหากำไร และมีลักษณะเป็นอิสระจากการใช้อำนาจรัฐ ประชาสังคมจึงมีลักษณะเสมือนพลังภาคที่สามที่ช่วยถ่วงดุลย์อำนาจระหว่างภาครัฐและทุน อย่างไรก็ตาม องค์กรต่างๆ ที่จัดอยู่ใน Voluntary Sector ยังประกอบด้วยองค์กรหรือสถาบันที่หลากหลายซึ่งเป็นภาคีผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (Stakeholder) ส่วนหนึ่งเป็นองค์กร/สถาบันที่มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการควบคุม กำกับ ตรวจสอบการดำเนินงานของ Sector อื่นๆ รวมทั้งหนุนเสริมให้เกิดประสิทธิภาพและความรับผิดชอบในการดำเนินงานมากขึ้นด้วย (เช่น สถาบันตุลาการ สื่อมวลชน รัฐสภาและองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น และองค์กรตรวจสอบอิสระ) และอีกส่วนหนึ่งเรียกว่า องค์กรประชาสังคม (CSO) ซึ่งเป็นส่วนที่มีความหลากหลายของรูปแบบองค์กรและกิจกรรมมากที่สุด

แผนภาพที่ 3 โครงสร้างของภาคประชาสังคม

ตารางที่ 2 การจัดประเภทองค์กรประชาสังคม (CSO)

ประเภทองค์กรประชาสังคม	ตัวอย่าง
มุ่งประโยชน์ของมวลสมาชิกเป็นหลัก	กลุ่ม/องค์กรทางศาสนา องค์กรชุมชน/หมู่บ้าน องค์กรทางชาติพันธุ์ พรรคการเมือง สมาคมวิชาชีพ สหภาพแรงงาน หอการค้า สมาคมทางการค้า องค์กรมวลชนต่างๆ องค์กรทางวัฒนธรรมและนันทนาการ สหกรณ์
มุ่งประโยชน์สาธารณะเป็นหลัก	องค์กร/มูลนิธิสาธารณกุศล/สาธารณประโยชน์ สถาบันทางศาสนา กลุ่ม/องค์กรประชาสังคม องค์กรพัฒนา (NGOs, วิทยาลัยสาธารณะ, เครือข่าย) บริษัทที่ไม่แสวงกำไร
มุ่งประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก	กลุ่มอาชญากรรม กลุ่ม/องค์กรผิดกฎหมาย องค์กรพัฒนาของเอกชน (มุ่งประโยชน์เพื่อส่วนตน) องค์กรเอกชนตั้งโดยรัฐ (เพื่อตอบสนองเป้าหมายรัฐ) องค์กรเอกชนตั้งโดยธุรกิจเอกชน (เพื่อประโยชน์ทางธุรกิจ) องค์กรทุน (เพื่อประโยชน์องค์กร)

ที่มา: ดัดแปลงจาก Richard Holloway (1997)

หมายเหตุ เส้นแบ่งของการจัดประเภทองค์กรเหล่านี้มิใช่เส้นแบ่งที่ตายตัวแต่อาจมีความเหลื่อมซ้อนกันได้ด้วยเช่นกัน (fussy boundary)

อาจกล่าวได้ว่าเงื่อนไขในการพิจารณากลุ่ม/องค์กรในแต่ละภาคส่วนของสังคมและในภาคประชาสังคมเอง ขึ้นอยู่กับสาระสำคัญ 2 ประการคือ ระบบคุณค่า (Value) และผลประโยชน์ (Interest) ที่ยึดถือ และใช้เป็นปัจจัยหลักที่กำหนดผังประชาสังคมดังกล่าว เพราะแต่ละกลุ่ม/องค์กรย่อมมีระบบคุณค่าชุดหนึ่งกำกับอยู่ รวมทั้งการให้คุณค่าในเรื่องผลประโยชน์ด้วย และระบบคุณค่านี้เองที่จะเป็นตัวกำหนดเงื่อนไข ยุทธศาสตร์และรูปแบบการดำเนินงานที่แตกต่างกัน ส่วนการมุ่งประโยชน์นับเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดให้สมาชิกของแต่ละกลุ่ม/องค์กรเข้ามาเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กัน รวมทั้งมีบทบาทในสังคมนั้น ๆ อย่างไรด้วย ซึ่งการมุ่งประโยชน์ดังกล่าวมีขอบเขตที่กว้างขวางตั้งแต่ประโยชน์เฉพาะของมวลสมาชิก ประโยชน์เฉพาะส่วนตนเป็นหลัก ตลอดจนถึงประโยชน์ของสาธารณะที่กว้างไกล

2.2 ภาคีขบวนการประชาสังคม

สังคมไทยในปัจจุบันให้ภาพของผู้คนที่ไม่ค่อยมีความสุขเพราะเห็นัดเหน็ดเหนื่อยสาหัสกับการปรับตัว ปรับใจ ปรับวิถีความคิด ความเป็นอยู่ให้ไปด้วยกันได้กับกระแสที่ถูกโหมกระพือ สภาพเศรษฐกิจสังคม-วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงแบบลองผิดลองถูก ใครมีอำนาจ มีเงิน มีอิทธิพลก็ชี้ชวนให้คนเอาอย่างทั้งโดยทางตรงและทางอ้อมได้มาก และผู้คนต่างก็ดิ้นรนชวนหายเพื่อความอยู่รอดกันตามความสามารถที่มีอยู่ที่ต่างกัน แต่ก็เป็นไปในทิศทางหรือกระแสเดียวกัน เพราะไม่ค่อยมีทางเลือกและต้องทำใจยอมรับว่าก็มันต้องเป็นอย่างนั้นอยู่แล้ว เป็นภาพของสาธารณะที่หลบลี้หนีไม่ตื่นรู้ สังคมไทยขาดสติห่มปัญญามหุในการอยู่ร่วมกัน การสร้างภาพสร้างกระแสถูกใช้เป็นอาวุธเข้าโค่นล้มกันในวงการทางการเมืองในลักษณะให้ร้ายผู้อื่นและเชียร์ตนเอง ท่ามกลางสาธารณะที่หลบลี้หนีไม่ตื่นรู้เช่นนี้ ภาพและกระแสดังกล่าวจึงถูกทำให้เคลื่อนไหวไปตามทิศทางที่กำหนด ขณะที่ประชาชนทำตัวเป็นนักบริโภคทางการเมือง เคยชินอยู่กับการเรียกร้องและรอความช่วยเหลือ (ขวัญสรวง อติโพธิ, 2540)

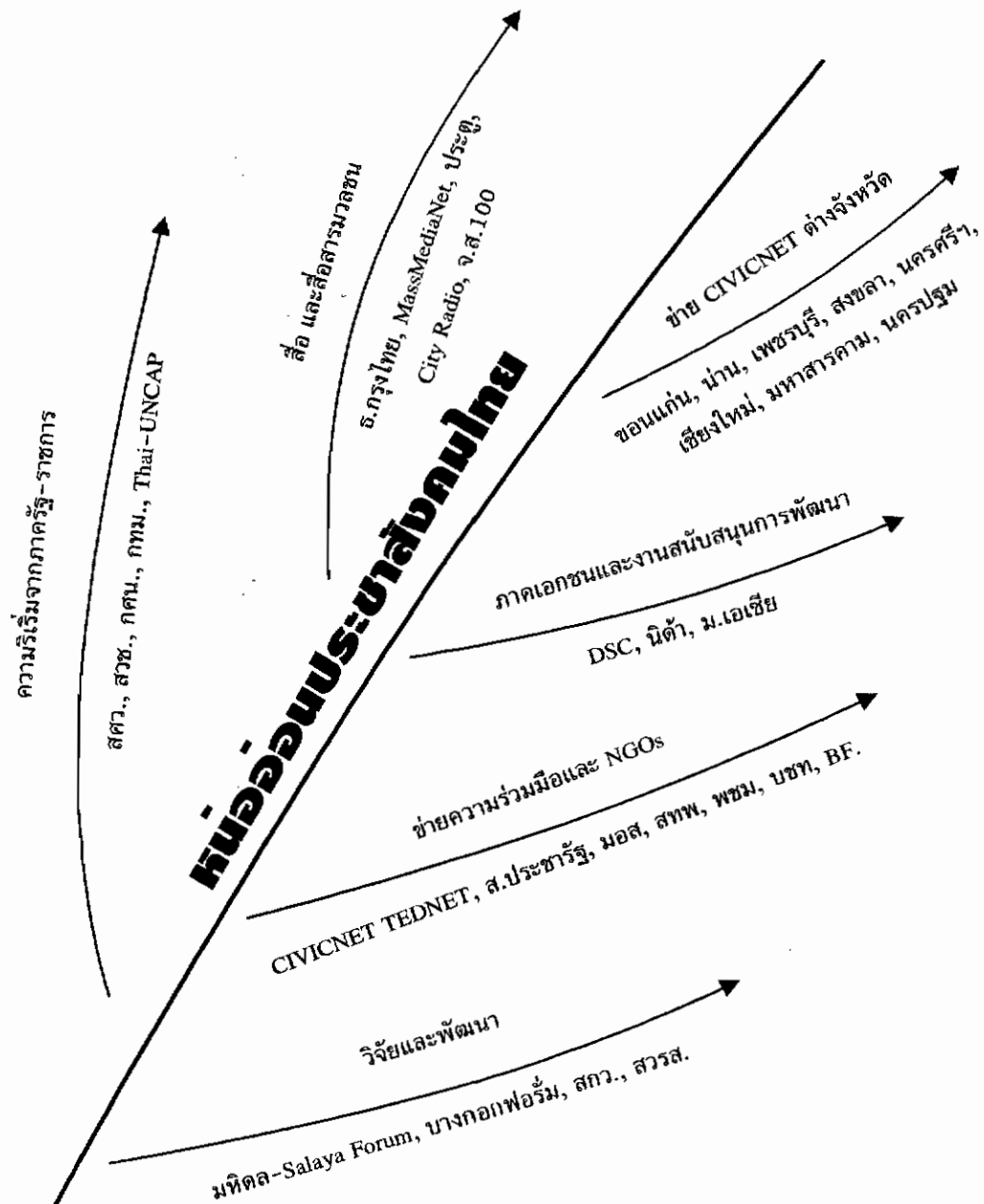
แนวคิดเรื่องประชาสังคมที่เกิดขึ้นในบ้านเรา ถือได้ว่าเป็นของใหม่ที่ได้รับการพูดถึงเมื่อไม่นานมานี้ การนิยามความหมาย การพูดถึงและการทำความเข้าใจแนวคิดนี้ในสังคมไทยย่อมชี้ให้เห็นว่า มีผู้คนตระหนักถึงบทบาทและความสำคัญในเรื่องนี้มากขึ้น ในฐานะที่ขบวนการประชาสังคมจะเป็นหนทางนำไปสู่การแสวงหาทางเลือกของการพัฒนา ตลอดจนการแก้วิกฤตของสังคมไทย หรืออย่างน้อยในแง่ที่ความเป็นประชาสังคมจะเป็นพื้นฐานทางสังคมของการอยู่ร่วมกัน แต่สภาพการณ์ดังกล่าวข้างต้นย่อมไม่เอื้อให้ขบวนการประชาสังคมไทยเกิดขึ้นได้อย่างง่ายดาย สภาพการณวิกฤตการณ์ปัญหาไม่ว่าจะเป็นในด้านเศรษฐกิจ การศึกษา สังคม สิ่งแวดล้อม ฯลฯ ที่เป็นอยู่มีอยู่ล้วนเชื่อมโยงกับสุขภาพการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ไม่ว่าจะเป็นในภาคชนบทหรือภาคเมือง การไหลบ่าของปัญหาและความแปลกใหม่ที่เข้ามาปะทะ ทำให้กลุ่มคน องค์กรประชาชน ชุมชนที่ดำรงตนอยู่อย่างหลากหลายในหลายๆ แห่งซึ่งอ่อนตัวด้วยพลังทางการเมืองและเศรษฐกิจจากการรวมศูนย์อำนาจรัฐ ได้ก่อร่างสร้างตัวจัดตั้งฟุ้งฟักตนเองขึ้นมาใหม่ เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหรือพัฒนาท้องถิ่นหรือบ้านของตนเอง ซึ่งไม่ได้เป็นการรวมตัวภายใต้กรอบวัฒนธรรมเดิม แต่เป็น

ความหลากหลายของกลุ่มคนที่มีชะตากรรมร่วมกัน สำแดงให้เห็นว่า หน่ออ่อนประชาสังคมนั้นมีตัวอย่างอยู่ในสังคมไทย และปัจจุบันก็กำลังเติบโต ขยายเครือข่ายเชื่อมโยงการเคลื่อนไหวที่สอดคล้องไปกับขบวนการประชาสังคมโลก

การให้ความสนใจกับความเปลี่ยนแปลงในระดับโลก นอกจากจะชี้ให้เห็นแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงและปรากฏการณ์ต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ซึ่งช่วยให้รู้ถึงชัยภูมิและสภาพแวดล้อมโดยรอบแล้ว ยังมีความสำคัญต่อการกำหนดทิศทางและการเคลื่อนไหวของขบวนการประชาสังคมไทย ในฐานะของสมาชิกของประชาสังคมโลกที่กำลังก้าวเข้าสู่ศตวรรษใหม่ด้วย โดยเฉพาะในเรื่องของยุทธศาสตร์ และปัจจัยในเชิงโครงสร้างที่จะมีส่วนในการผลักดันขบวนการประชาสังคม ซึ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 อันถือได้ว่าเป็นแผนพัฒนาที่ได้รับการยอมรับว่าประชาชนมีส่วนร่วมในการร่างแผนมากที่สุด ก็ได้ขานรับกับแนวคิดนี้และมีเป้าหมายที่จะส่งเสริมความเป็นประชาคมจังหวัดให้เกิดขึ้นในทุกจังหวัด

ปัจจุบันภาคีผู้เกี่ยวข้องในขบวนการประชาสังคมไทย ประกอบด้วยกลุ่ม องค์กรที่หลากหลายจากทุกภาคส่วนของสังคม ซึ่งเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการประชาสังคม ไม่ว่าจะเป็นในส่วนของภาครัฐ-ราชการ องค์กรพัฒนาเอกชนและช่วยความร่วมมือต่าง ๆ รวมถึงภาคเอกชน สื่อมวลชน สถาบันการศึกษา ซึ่งแต่ละกลุ่ม/องค์กรมีภารกิจและบทบาทหน้าที่แตกต่างกันไป แต่มีการเชื่อมโยงกิจกรรมกันอยู่ในหลายส่วน (ดูแผนภาพที่ 4 และตารางในภาคผนวก ข ประกอบ)

ในส่วนของภาครัฐ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ขานรับนโยบายของแผนฯ 8 ในยุทธศาสตร์การพัฒนาประชาธิปไตย ด้วยการส่งเสริมขบวนการประชาคมจังหวัด โดยได้เปิดพื้นที่จังหวัดทดลองในการสนับสนุนการก่อเกิดของ “ประชาคมจังหวัด” ปี 2539 ใน 4 จังหวัดนำร่อง คือ น่าน ขอนแก่น เพชรบุรี และสงขลา โดยมี ดร.ชาติชาย ณ เชียงใหม่ จากสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์เป็นผู้ประสานงาน และในช่วงแรกของการดำเนินงานโครงการระยะที่สอง ในปี 2540 ได้เพิ่มเติมจังหวัดที่จะทำการชักชวนให้ก่อรูปประชาคมจังหวัดเพิ่มเติมในอีก 12 จังหวัดใน 4 ภาค สำหรับภาคเหนือได้แก่ เชียงใหม่ พะเยา ลำพูน ภาคกลางได้แก่ ราชบุรี จันทบุรี และสิงห์บุรี ภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้แก่ มหาสารคาม หนองบัวลำภู นครราชสีมา และภาคใต้ได้แก่ พัทลุง ปัตตานี และยะลา (ชาติชาย ณ เชียงใหม่, 2540)

แผนภาพที่ 4 หน่ออ่อนประชาสังคมไทย

นอกจากนี้ สศช. ยังริเริ่มขบวนการประชาคมตำบล โดยมอบหมายให้ สถาบันเทคโนโลยี เพื่อการพัฒนาชนบท จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย และ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น ทำการวิจัยเพื่อศึกษาศักยภาพขององค์การบริหาร ส่วนตำบล (อบต.) ในภาคตะวันตก ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตามลำดับ โดยการ ใช้กระบวนการ AIC และสืบเนื่องจากการจัดทำแผนฯ 8 ได้มีการจัดตั้ง “คณะทำงานประชาคม แผนฯ 8” ขึ้น โดยมี ศ.นพ.ประเวศ วะสี เป็นประธาน ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นเวทีในการหยิบยกเอา ประเด็นต่าง ๆ ที่สำคัญมาร่วมกันพิจารณาและผลักดันไปสู่การปฏิบัติ โดยคณะทำงานจะมีการ ประชุมกันทุกวันอังคารต้นเดือน ที่ผ่านมามีการประชุมไปแล้ว 6 ครั้ง สำหรับองค์ประกอบของผู้ เข้าร่วมประชุมนั้น มักเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะพิจารณา เช่น ประชาคมตำบล เศรษฐกิจ ชุมชน แผนความร่วมมือไทย-สหประชาชาติ การท่องเที่ยวไทยกับการสนับสนุนเศรษฐกิจของ ชุมชน และล่าสุดได้มีการพูดคุยกันในประเด็นยุทธศาสตร์และกลไกความร่วมมือในการพัฒนา ประชาสังคมและประชาคมจังหวัด-ประชาคมตำบล ตามแผนฯ 8 นอกจากนี้กำลังมีความพยายาม ในการผลักดันเพื่อที่จะปรับกลไกทางการเงินการคลังให้เป็นการสนับสนุนการทำงานด้าน ประชาคม/ประชาสังคมมากขึ้นด้วย โดยจะมีการประสานความร่วมมือจากกระทรวงการคลัง สำนักงานประมาณ สำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน เข้ามาร่วมปรึกษาหารือกันต่อไป

ในส่วนของภาควิชาการ/งานวิจัย นอกเหนือจากงานวิจัยประชาคมตำบลในส่วนที่ สศช. ให้การสนับสนุนแล้ว สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ยังเป็นส่วนสำคัญในการสนับสนุนการวิจัยด้านประชาสังคมอีกด้วย ได้แก่ โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล การวิจัยเพื่อสร้างสรรค์ประชาคมเมือง โดยบางกอกฟอรัม การวิจัยประชาคมจังหวัด มหาสารคาม โดยมูลนิธิพัฒนามหาสารคาม และการวิจัยประชาคมตำบล โดยมูลนิธิสตรี-สตรีดี วงศ์ เป็นต้น

นอกจากนี้สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (NIDA) ยังมีการจัดตั้งศูนย์สาธิต ประโยชน์และประชาสังคมขึ้น โดยมีจุดประสงค์หลักให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเอง ปัจจุบันมีการศึกษาวิจัยในประเด็นเรื่อง กระบวนการพัฒนาโดยองค์กรที่ไม่แสวงผลกำไร (Non-profit Organisations) ต่าง ๆ การถอดบทเรียนของผู้นำทางความคิดใน Third sector พระสงฆ์ในงานพัฒนาสังคม ซึ่งนอกเหนือจากงานวิจัยแล้วยังให้การสนับสนุนในเรื่องการฝึก อบรม รวมทั้งยังทำหน้าที่เป็นฝ่ายประสานงานให้กับกลุ่มธุรกิจเพื่อสังคมไทย อันเป็นการรวมตัว ขององค์กรธุรกิจกว่า 60 องค์กร เพื่อที่จะแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกันทั้งในเชิงธุรกิจและ การทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมในจุดที่แต่ละองค์กรสนใจ รวมถึงการพัฒนานัก ธุรกิจรุ่นใหม่ด้วย ปัจจุบันภาคธุรกิจเอกชนเข้ามาสนับสนุนกิจกรรมอันเป็นสาธารณะ ประโยชน์และงานพัฒนาสังคมมากขึ้นตามลำดับ แต่ก็ถือได้ว่าเป็นส่วนน้อย การเกิดขึ้นของ กลุ่มดังกล่าวจึงน่าจะเป็นนิมิตหมายที่ดีของการขยายให้เกิดความหลากหลายของภาคีความร่วมมือด้านประชาสังคมมากขึ้น

ในภาคขององค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) การเกิดขึ้นของข่ายความร่วมมือในส่วนขององค์กรพัฒนาเอกชนเอง เช่น Thai Environment and Development Network (TEDNET) ซึ่งช่วยเชื่อมโยงข้อมูล การทำงาน ประสบการณ์ขององค์กรประชาสังคมต่าง ๆ ในระดับพื้นที่อยู่แล้ว การทำความเข้าใจต่อแนวคิดประชาสังคม และการสร้างเสริมประชาสังคมไม่ว่าจะเป็นในระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล ก็ตาม โดยผ่านการทำกิจกรรมและความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ทั้งที่เป็นความริเริ่มใหม่ ๆ และที่เป็นพัฒนาการสืบเนื่อง ได้ช่วยให้เกิดการเรียนรู้และเปิดพื้นที่และดึงความสนใจตลอดจนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนและภาคประชาสังคมอื่น ๆ เข้ามาร่วมมากขึ้นเรื่อย ๆ

ที่ผ่านมา TEDNET ร่วมกับสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม บางกอกฟอรัม และพลเมืองผู้สนใจที่จะร่วมกันผลักดันและดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาสังคม เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการจัดองค์กรเพื่อเข้ามาทำหน้าที่ในการจัดการ ดำเนินงานและสร้างความชัดเจนในเรื่องประชาสังคมอย่างจริงจัง อย่างน้อยที่สุดก็ในแง่ของการประสานเชื่อมโยงระหว่างส่วนกลางหรือระดับนโยบายกับเครือข่ายองค์กรประชาสังคมในพื้นที่ จึงอาศัยระบบการจัดการแบบเครือข่ายในชื่อ “ข่ายการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม” (CIVICNET) อันเป็นการจัดการที่มีการกระจายตัวของส่วนต่าง ๆ ที่ร่วมเป็นพันธมิตรกัน โดยแต่ละส่วนต่างยังคงบทบาท ทำหน้าที่ที่เป็นศักยภาพเดิมของตน และใช้ศักยภาพนั้นมาสร้างพลังเพิ่มให้กับ (Synergy) อันเป็นการสร้างความเข้มแข็งและการเติบโตของเครือข่ายทั้งในแง่ของความร่วมมือ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การเรียนรู้ฐานข้อมูล การใช้ทรัพยากรร่วมกัน ตลอดจนการเป็นเวทีปรึกษาหารือร่วมกัน เป็นต้น

นอกจากความเคลื่อนไหวในการก่อเกิดของ CIVICNET แล้ว ยังได้ร่วมกับสื่อมวลชน ซึ่งเป็นภาคที่จะมีบทบาทอย่างสำคัญในการเป็นเครื่องส่งเสริมการเรียนรู้ด้านประชาสังคม โดยจัดให้มีการสัมมนาเครือข่ายสื่อมวลชนเพื่อประชาสังคมขึ้น 2 ครั้ง อันเป็นที่มาของการก่อเกิด “ข่ายสื่อมวลชนและพลเมืองเพื่อประชาสังคม” (MassMediaNet) ที่เป็นการรวมตัวของสื่อมวลชนและพลเมืองที่สนใจที่จะร่วมกันผลักดันและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อพัฒนาประชาสังคม โดยเป้าหมายอันใกล้จะเน้นการทำงานร่วมกับสื่อในส่วนกลางในการเรียนรู้เกี่ยวกับประชาสังคม และในระยะยาวจะเป็นการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับสื่อในระดับท้องถิ่นมากขึ้น

นอกจากนี้ยังมีความพยายามในการดึงสถาบันที่มีบทบาทในการพัฒนาคน ชุมชน อย่างวัดและกองทัพเข้ามาร่วมเป็นภาคีความร่วมมือ เนื่องจากวัดหลายแห่งมีบทบาทสำคัญในการเป็นโรงเรียนของชุมชนและเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาชุมชน นอกจากนี้ ในแง่ของสงฆ์เองก็มีลักษณะของความเป็นชุมชนในตัวเอง การสร้างองค์ความรู้จากการวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องพระพุทธศาสนา และบทบาทของพระสงฆ์ย่อมมีคุณูปการอย่างมากต่อขบวนการประชาสังคม เช่น ในแง่ที่ว่าบรรณารักษ์ของสังคัมพุทธจะใช้ศาสนธรรมเพื่อพัฒนาขบวนการประชาสังคมไทยได้อย่างไร เช่นเดียวกันกับกองทัพซึ่งทำหน้าที่เป็นสถาบันพัฒนากำลังคนอยู่แล้ว ซ้ำยังมีช่องทางการสื่อสารหลายช่อง

ทาง เช่น วิทยุและโทรทัศน์ ซึ่งย่อมสามารถนำมาเป็นเครื่องมือส่งเสริมการเรียนรู้ด้านประชาสังคมได้อย่างกว้างขวางต่อไป

การเข้ามามีส่วนผลักดันแนวคิดประชาสังคมตลอดจนการผลักดันแนวคิดไปสู่การปฏิบัติของหลายฝ่ายในปัจจุบัน หากพิจารณาจากกรอบของผังประชาสังคม (Civil Society Mapping) ซึ่งนำเสนอในส่วนต้น นอกจากจะชี้ให้เห็นถึงความหลากหลายของกลุ่ม/องค์กรที่เข้ามาเป็นภาคีผู้เกี่ยวข้อง ตลอดจนบทบาทหรือฐานะในการเข้ามามีส่วนร่วมในขบวนการประชาสังคมแล้ว ยังอาจชี้ให้เห็นถึงกลุ่ม/องค์กรในอีกหลาย ๆ ส่วนในสังคมที่ยังไม่ได้ถูกดึงเข้ามาเป็นภาคีความร่วมมืออย่างสำคัญ เช่น ภาคธุรกิจเอกชน สถาบันทางการทหาร เป็นต้น ซึ่งในอนาคตภาคประชาสังคมน่าจะมีการขยายตัวเติบโต และมีความหลากหลายปนเปกันของกลุ่มคนจากหลายภาคส่วนของสังคมมากขึ้น ภาคสังคมจะต้องเกิดการจัดรูปใหม่เพื่อจะนำศักยภาพหรือจุดแข็งของแต่ละภาคีที่มีอยู่ไม่ว่าจะเป็นจากอำนาจรัฐ อำนาจทุน อำนาจปัญญา มาร่วมกันสร้างให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนประชาสังคมมากขึ้น และความหลากหลายก็จะทำให้เกิดการเรียนรู้ข้ามกลุ่มข้ามภาคี

อย่างไรก็ตามบนความแตกต่างหลากหลายของภาคีประชาสังคมที่มีทั้งในเรื่องแนวคิด รูปแบบการดำเนินงาน เจือปนซึ่งเกี่ยวข้องต่าง ๆ ซึ่งย่อมมีอิสระในการคิดและการทำงาน แต่ในเชิงยุทธศาสตร์แล้ว ท่ามกลางสังคมที่ซับซ้อน การจัดการต้องการการผนึกกำลังความร่วมมือในลักษณะพหุภาคี แต่สิ่งนี้ไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะเป็นเรื่องของความแตกต่างในด้านวัฒนธรรม จุดยืนความคิด หรือความเห็น และยังมีช่องว่างของประสบการณ์การทำงานร่วมกัน แต่เป็นเรื่องที่ต้องเห็นความสำคัญหรือมีเป้าหมายร่วมกัน เห็นชะตากรรมร่วมกัน และเปิดตัวเข้ามาเรียนรู้จากการทำงานร่วมกัน มิฉะนั้นการที่แต่ละภาคีต่างฝ่ายต่างดำเนินงานภายในขอบเขตของตนอาจยิ่งสร้างความสับสน ไม่เข้าใจให้เกิดขึ้นในสังคมแทนที่การเข้าร่วมจัดการหรือการกำหนดทิศทางของประชาสังคมไทย จนกลายเป็นการสูญเสียเอกภาพในเชิงนโยบายหรือยุทธศาสตร์นำในการส่งเสริมความเข้มแข็งของขบวนการประชาสังคมก็เป็นได้

3. เป้าหมาย ยุทธศาสตร์ขบวนการประชาสังคม

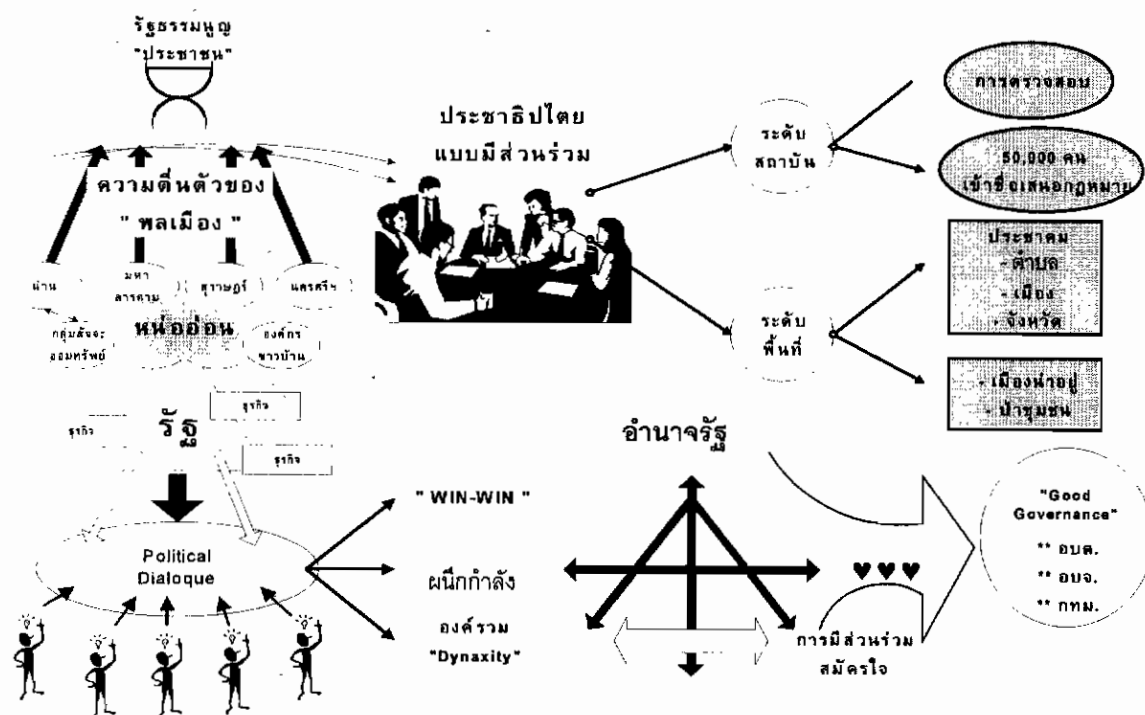
3.1 ประชาสังคม : ความหมาย นำหนักต่อสังคมไทยในอนาคต

นอกเหนือจากปัญหาความไม่มีประสิทธิภาพในโครงสร้างทางสังคมการเมือง และ วิกฤตการณ์ต่าง ๆ จะเป็นแรงผลักดันสำคัญของขบวนการเคลื่อนไหวประชาสังคมไทยแล้ว และ สถานการณ์ดังกล่าวก็เป็นภาพสะท้อนของปรากฏการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นทั่วโลกด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ จะ เห็นว่าหลาย ๆ ประเทศกำลังมีความพยายามเคลื่อนไปสู่ความเป็นประชาสังคม อันเชื่อว่าจะเป็น หลักประกันที่ทำให้สังคมมีเศรษฐกิจ การเมืองและศิลปกรรมที่ดี แรงผลักดันดังกล่าวจึงมิได้มาจาก ความไม่มีประสิทธิภาพของระบบสังคมการเมืองเดิมเสียทีเดียว หากดูเหมือนว่าจะเป็นแรงผลักดันร่วมของกระแสโลกาภิวัตน์และสังคมยุคใหม่ที่ทำให้ระบบการจัดการเดิมไม่สอดคล้องกับความต้องการหรือสิ่งท้าทายใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นการเปิดตัวของโลกยุคข้อมูลข่าวสาร กระแส ไหลบ่าของวัฒนธรรมภายนอก ความสลับซับซ้อนของปัญหาสังคมที่เพิ่มมากขึ้น ความไร้ ระเบียบทางจริยธรรม สภาพเศรษฐกิจที่แข่งขันกันอยู่ แนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นใน หลายประเทศไม่ว่าจะเป็นประเด็นเรื่องการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่น การเข้ามามีบทบาทของ ภาคธุรกิจเอกชนในการพัฒนาสังคม การสร้างให้เกิดกลไกหรือระบบจริยธรรมในการตรวจสอบ สถาบันทางการเมืองและการใช้อำนาจอรัฐ และแม้กระทั่งการเรียกร้องหรือการคาดหวังต่อสำนึก และความรับผิดชอบของสมาชิกในสังคมที่มากขึ้นต่อภารกิจที่จะต้องเข้าจัดการกับปัญหาของ สังคมร่วมกัน ชี้ให้เห็นว่าการแก้ไขวิกฤตของสังคม อาจต้องมองความสัมพันธ์ใน 2 ระดับคือ ใน ระดับโครงสร้างสังคมการเมืองและเศรษฐกิจ และระดับของสมาชิกของสังคมซึ่งหมายถึงระดับ ทางปัญญาความคิดและจิตวิญญาณของพลเมืองในสังคม (Strong spirit & active citizen)

โครงสร้างสังคมที่ไม่ส่งเสริมการเติบโตหรือการพัฒนาศักยภาพของประชาชนอย่างเพียงพอ ทำให้สังคมนั้นขาดพลเมืองที่มีคุณภาพอันส่งผลในทางตรงกันข้ามที่จะขัดขวางการพัฒนา ของสังคมนั้นเอง การแก้ไขปัญหในระดับโครงสร้างสังคมจะต้องมุ่งไปที่การปฏิรูปในเรื่องระบบ อำนาจอรัฐ อันได้แก่การปฏิรูปการเมืองและระบบราชการ ที่จะเอื้อประโยชน์ให้กับประชาชนอย่าง เป็นธรรม รวมทั้งการมีรัฐธรรมนูญที่คุ้มครองทั้งสิทธิและส่งเสริมสำนึกหน้าที่และความรับผิดชอบต่อ ประชาชนพลเมือง การประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่น่าจะถือได้ว่าเป็นการเริ่มต้น ของกระบวนการปฏิรูปทางการเมืองซึ่งจะเป็นการสร้างระบบการเมืองที่ทำให้ได้้นักการเมืองที่มี จริยธรรมมากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ รวมทั้งมีการตรวจสอบ และคานอำนาจ แต่ในระยะใกล้สังคมควร จะเคลื่อนไปสู่ประชาสังคมหรือสังคมประชาธิปไตย (ประเวศ วะสี, 2540) นั่นคือการปฏิรูปความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคม ให้ตื่นรู้ ตระหนักถึงความสำคัญของการสร้างสรรค์ระบบการจัดการของ การมีชีวิตอยู่ร่วมกันที่เข้มแข็งทำให้เกิดชีวิตสาธารณะที่มีสุขภาพดี (Strong Community and Healthy Public Life) และสอดคล้องกับสถานการณ์ของสังคมในยุคสมัยใหม่ด้วย

แนวคิดประชาสังคมที่เกิดขึ้นในสังคมไทยมีนัยสำคัญอย่างน้อย 2 ประการในเวทีการเมืองไทยคือ การปลุกจิตสำนึกทำให้เกิดการตื่นตัวของประชาชนพลเมือง ซึ่งแนวคิดนี้ชี้ให้เห็นความสำคัญของพลังที่สามของสังคม (Third Sector) ทั้งเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงผู้คนทั้งในภาคเมืองและภาคชนบทเข้าด้วยกัน การปลุกจิตสำนึกดังกล่าวในวงกว้างเท่ากับเป็นการสร้างพลังของกระแสชุมชน หรืออีกนัยหนึ่งเป็นสัญญาณบอกถึงความเคลื่อนไหวในระดับชุมชนซึ่งเกิดและมีอยู่แล้วอันนับเป็นหน่ออ่อนของขบวนการประชาสังคมไทยที่สำคัญ ให้มีพลังเข้มแข็ง มองเห็นความสำคัญของการที่จะเข้ามาเป็นเครือข่ายและสร้างเอกภาพในการเคลื่อนไหวเพื่อคิดสร้างสรรค์พัฒนาบ้านเมืองร่วมกัน และในอีกด้านหนึ่งก็ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างหลากหลายของภาคีผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (Stakeholder) ซึ่งจะต้องให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย ให้มีเวทีของการเข้าร่วมรับรู้ ตัดสินใจและฉันทโนการ (Political Dialogue) เพื่อเข้าจัดการกับปัญหาของบ้านเมืองในลักษณะของการมองแบบองค์รวม เห็นความเกี่ยวข้องเป็นเหตุปัจจัยซึ่งกันและกัน และหาทางออกที่ดีที่สุดร่วมกันโดยการสร้างความเห็นร่วมและให้เกิดการยอมรับจากทุกฝ่ายในลักษณะ “ชนะ-ชนะ” (WIN-WIN) นอกจากนี้แนวคิดประชาสังคมยังมีนัยสำคัญต่อการสานช่องว่างในสังคมไทยอันเกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างกระแสชุมชนในระดับท้องถิ่นกับกระแสของสังคมการเมืองระดับชาติอีกด้วย (ดูแผนภาพที่ 5 ประกอบ)

ในแง่ที่ประชาสังคมจึงน่าจะเป็นกรอบอ้างอิงที่ช่วยในการจัดวางระบบความสัมพันธ์แบบกระจายอำนาจของภาคีต่าง ๆ ในสังคมให้เป็นไปในลักษณะสมานฉันท์ เชื่อมประสานและก่อให้เกิดผลรวมที่เป็นคุณกับทุกฝ่าย ในระดับพื้นที่จำเป็นจะต้องมีการสนับสนุนการก่อรูปและการเติบโตของประชาคมจังหวัด ประชาคมตำบล ประชาคมเมือง ให้เป็นกลไกในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม สภาพความเป็นพลเมือง (Citizenship) ของประชาชนในท้องถิ่นหรือพื้นที่นั้น ซึ่งย่อมหมายถึงความตื่นตัว ตื่นรู้และมีสิทธิมีส่วนในเรื่องบ้านเมืองและถือเป็นเรื่องของตน มีการเรียนรู้ที่เป็นองค์รวมทั้งในแง่เนื้อหาและการจัดการ สังคมที่มีพลเมืองที่ตื่นรู้ตื่นตัวย่อมเท่าทันเหตุการณ์ มีความรู้ มีข้อมูล อันถือเป็นอำนาจในการตรวจสอบความเป็นจริง ความจำเป็นของการพัฒนาบ้านเมือง (ขวัญสรวง อติโพธิ, 2540) อันจำเป็นต้องได้รับการส่งเสริมเพื่อให้เป็นลู่ใหม่ที่มาเสริมระบบที่เป็นอยู่ซึ่งประกอบด้วยโครงสร้างและพฤติกรรมที่ตกผลึกมานาน เป็นการยากที่จะดำเนินการเปลี่ยนแปลงในทันที ในแง่ที่อำนาจรัฐจะต้องดำรงบทบาทในการสร้างสภาพการณ์ที่เอื้ออำนวยต่อการเติบโตและการพัฒนาของขบวนการประชาสังคม มีการกระจายการมีส่วนร่วมของโครงสร้างสังคมการเมืองจากบนลงสู่ล่าง เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมในรูปแบบใหม่ๆ โอกาสในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารและการตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องจากล่างขึ้นสู่บน อันนับเป็นการส่งเสริมให้เกิดประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

แผนภาพที่ 5 ประชาสังคม : ความหมาย ~ น้ำหนักต่อสังคมไทยในอนาคต

ปรับปรุงจาก เอนก นาคะบุตร (2540) บรรยายในที่ประชุมประชาคมแผนฯ 8 ณ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ วันที่ 7 ตุลาคม 2540.

3.2 เป้าหมาย ยุทธศาสตร์ขบวนการ

จากความหมายและความสำคัญดังกล่าวข้างต้น ย่อมชี้ให้เห็นว่าการก่อรูปและการประสานเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายและเป็นพลังทางสังคมของภาคีขบวนการประชาสังคมอันจะนำไปสู่สภาพการอยู่ร่วมกัน เป็น สังคมของผู้คนพลเมืองไม่ว่าจะเป็นแห่งหนตำบลใดก็ตามเพื่อให้ มีสภาพการอยู่ร่วมกันที่เข้มแข็ง และการมีชีวิตสาธารณะที่มีสุขภาพดี (Strong Community & Healthy Public Life) หรืออีกนัยหนึ่งคือการทำให้คนมีสภาพความเป็นอยู่ทั้งส่วนตัวและส่วนรวมร่วมกัน พร้อมทั้งสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่เอื้อเกื้อกูลต่อการพัฒนาชีวิตของตนให้เจริญงอกงาม ในนามของประชาสังคมนั้น ย่อมต้องอาศัยการเรียนรู้ ทำความเข้าใจ และการฉันทกำลังเพื่อร่วมกันออกแบบ วางแผนอย่างรอบคอบระมัดระวังยิ่ง

แม้แนวคิดประชาสังคมจะถูกมองว่าเป็นหนทางที่ทำให้เศรษฐกิจดี การเมืองดี ศิลธรรมดี แต่ก็ไม่ใช่สูตรสำเร็จที่รับมาและสามารถแกะกล่องออกมาใช้เป็นแบบอย่างที่ทำให้เหมือนกันหมด

สิ่งที่ต้องพิจารณาและทำความเข้าใจร่วมกันก็คือ อะไรคือรูปแบบของตัวตนและความเคลื่อนไหวของขบวนการประชาสังคมในบริบทของสังคมไทย ที่มีความแตกต่างหลากหลายของภาคีผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งในแง่นี้กระบวนการเรียนรู้จึงดูเหมือนจะเป็นจุดเชื่อมต่อที่สำคัญ และน่าจะเป็นวิสัยทัศน์ร่วมกันของภาคีขบวนการประชาสังคม นั่นคือ การสร้างสังคมที่มีความรู้เป็นพลังอำนาจและเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนา เพื่อให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งปัญญาและการเรียนรู้ พลเมืองมีความสามารถหรือทักษะในการแสวงหาความรู้และการพัฒนาตนเอง สามารถปรับตัวในโลกแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และเข้าจัดการทำให้มีสภาพการอยู่ร่วมกันที่แข็งแกร่งมีสุขภาพดี โดยในทฤษฎีศาสตร์สำคัญของการเริ่มต้นสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ ได้แก่

ก) การวิจัยหรือการสร้างองค์ความรู้ ขบวนการเคลื่อนไหวจำเป็นต้องอาศัยความรู้จากการวิจัยมาเสริมสร้างยุทธศาสตร์ในการทำงาน มีการปฏิบัติแล้วสังเคราะห์ เก็บเกี่ยวประสบการณ์หรือถอดบทเรียนมาปรับใช้อีก รวมทั้งการสร้างความรู้ใหม่ ๆ เพราะย่อมมีสถานการณ์ใหม่ ปัญหาใหม่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ตัวอย่างเช่น การพัฒนาองค์ความรู้เชิงแนวคิด/ทฤษฎี เงื่อนไขหรือพลังขับเคลื่อนในการเกิดหรือขยายตัวของประชาสังคม การพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อการพัฒนาคน-ชุมชน เป็นต้น เพราะเงื่อนไขหรือประเด็นนี้อาจเป็น entry point ส่วนหนึ่งในการพัฒนาด้านประชาสังคมก็ได้

ข) การพัฒนานักประชาสังคมรุ่นใหม่ ที่ผ่านมามีการผลิตผลิตผลอยู่กับการเก็บเกี่ยวผลผลิตที่มีอยู่เดิม จนหลงลืมการบ่มเพาะต้นกล้าขึ้นมาใหม่ให้ทันการ รวมถึงกระบวนการปลูกและการดูแลเอาใจใส่ ซึ่งต้องอาศัยเวลาและความอดทน เช่นเดียวกันในเรื่องประชาสังคมซึ่งเป็นเรื่องของกระบวนการพัฒนาในเชิงความคิด จิตสำนึกหรือการปรับกระบวนการทัศน์ การเข้าเกี่ยวข้องทำงานกับผู้คน นักประชาสังคมจึงต้องการการฝึกฝนและการพัฒนาทักษะเพิ่มเติมอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะในแง่ของเครื่องมือ เทคนิค เช่น กระบวนการกลุ่ม ในแง่นี้อาจจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการฝึกอบรม (Training) ทั้งยังต้องอาศัยความรู้จากการวิจัยด้วยว่าจะดำเนินการให้เกิดประสิทธิภาพหรือต้องอาศัยการจัดการอย่างไรภายใต้บริบททางวัฒนธรรมที่ต่างกัน

ค) ระบบฐานข้อมูล เพื่อให้กลุ่ม/องค์กรประชาสังคมในพื้นที่ต่าง ๆ สามารถเชื่อมโยงข้อมูล การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน และทำให้ขบวนการประชาสังคมเคลื่อนไหวสอดคล้องไปบนสถานการณ์/ข้อมูลที่เป็นจริงของประเทศ

ง) การสื่อสารกับสาธารณะ (Social marketing and Social communication) ผ่านสื่อในช่องทางต่าง ๆ เช่น หนังสือ เอกสารสิ่งพิมพ์ วิดีโอ เครือข่ายคอมพิวเตอร์หรือผ่านสื่อวิทยุโทรทัศน์ ในเรื่องประชาสังคมย่อมเป็นการกระตุ้นให้เกิดความสนใจ การแสวงหาความรู้ ความเข้าใจ และการขยายแนวคิดประชาสังคมต่อสาธารณะมากขึ้น ซึ่งจำเป็นจะต้องผลักดันให้สื่อเป็นเครื่องมือของกระบวนการเรียนรู้อย่างมีพลัง (Power of understanding)

อย่างไรก็ตามขบวนการประชาสังคมไทยซึ่งยังเป็นเพียงการเริ่มต้น ยังต้องเผชิญกับสภาพเศรษฐกิจสังคมการเมืองหรือการต่อสู้กับกระแสวัฒนธรรมโลก ที่สร้างภาวะคับข้อง และยากต่อกระบวนการจัดการ ทั้งยังเป็นเรื่องของภาคีผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่มีความหลากหลายทั้งในแง่แนวคิดความเข้าใจและการปฏิบัติ ต่างมุ่งแสวงหาหนทางเดินของตนเองอันเป็นตำแหน่งแห่งที่เฉพาะกลุ่มเฉพาะส่วน หากแต่จะต้องเลือกเส้นทางใหม่ด้วยสติปัญญา การตระหนักรู้ถึงฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ ระบบหรือโครงสร้างที่เรากำลังจะเปลี่ยนแปลงหรือสังคมใหม่ที่เป็นเป้าหมาย พร้อมทั้งการมุ่งแสวงหาความร่วมมือเพื่อนำศักยภาพหรือจุดแข็งของแต่ละภาคีมาทำงานร่วมกัน ด้วยจิตวิญญาณของการแสวงหาความรู้หรือการสร้างปัญญา ตลอดจนความเชื่อที่ว่าเราสามารถเปลี่ยนแปลงและสร้างสังคมใหม่ที่ดีกว่าร่วมกันได้ โดยจะต้องจัดความสัมพันธ์ของภาคีความร่วมมือบนความแตกต่างเหล่านี้ให้ได้ โดยการมุ่งสร้างให้เกิดเวทีเรียนรู้ และเครือข่ายการเรียนรู้ข้ามภาคี เพื่อเอาการเรียนรู้มาปรับใช้การปฏิบัติหรือการเคลื่อนไหว ซึ่งการปฏิบัตินั้นย่อมต้องมุ่งไปสู่เป้าหมายของการรับใช้ชีวิตสาธารณะร่วมกัน

เอกสารอ้างอิง

- ขวัญสรอง อติโพธิ (2540) “ความเป็นพลเมืองคือเรื่องด่วน” มติชน. 26 กันยายน 2540.
- ชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2540) “การส่งเสริมประชาคมจังหวัด : กรอบความคิด ข้อจำกัด ข้อ
สังเกต และบทเรียนเบื้องต้น” เอกสารประกอบการประชุมเวทีประชาคมแผนฯ 8 . ณ
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ วันที่ 7 ตุลาคม 2540.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2540) “การเมืองแบบใหม่ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบ
ใหม่และวาทกรรมการพัฒนาชุดใหม่” รัฐศาสตร์ การบริหารรัฐกิจ ทฤษฎี : หนึ่ง
ทศวรรษรัฐศาสตร์แนววิพากษ์. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก.
- ประชา หุตานุวัตร (2538) “เศรษฐศาสตร์นิเวศวิทยา ประสพการณ์จากวิทยาลัยชุมมากเกอร์”
ปาจารยสาร ฉบับพิเศษ. 22(มี.ค.-เม.ย. 2538) : 38-43.
- ประเวศ วะสี (2540) “จริยธรรมนักการเมืองปี 2000” มติชน. 27 กันยายน 2540.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2539) “การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ”
ปฏิรูปการศึกษา การสร้างสรรค์ภูมิปัญญา. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์
พับลิชชิ่ง จำกัด.
- พิทยา ว่องกุล (2540) (บก.) กลยุทธ์กับหายนะเศรษฐกิจไทย. กรุงเทพฯ :โครงการวิถีทรรศน์
บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ (2539) “ประชาสังคม : ดุลยภาพใหม่เพื่อสุขภาพ” ประชาสังคมกับ
การพัฒนาสุขภาพ: บทวิเคราะห์ทางวิชาการ. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.
- Peck, M.Scott., M.D. (1993) *A World Waiting To Be Born : Civility Rediscovered*. New
York : Bantam Books.
- Putnam, Robert D. (1993) *Making Democracy Work : Civic Traditions in Modern Italy*.
Princeton : Princeton University Press.
- Sondra Myers (Ed.) (1997) *Democracy is a Discussion : Civic Engagement in Old and
New Democracies, The Handbook*. U.S.A. : Connecticut College.

ภาคผนวก ก

เครือข่าย Civic Movement ทั่วโลก (selected)

เครือข่าย	องค์กร/กิจกรรม
Global Network	● CIVICUS – World Alliance for Citizen Participation ● CIVITAS – A Framework for Civic Education ● The Citizenship Foundation (UK) ● Center for Democracy and Citizenship (USA) ● Center for Civic Networking (CivicNet) ● Center for Civil Society International (CCSI)
Electronic Network (on Internet)	● Civic Practices Network (CPN) ● Seattle Community Network ● Chebucto Community Network ● One World ● The Earth Council ● Civnet
Communitarian Movement	● The Foundation for Community Encouragement (FCE – Scott Peck) ● The Spirit of Community (Amitai Etzioni) ● Making Democracy Work/ Social Capital and Public Life (R. Putnam) ● Regenerating Community/ Community Rebuilding/ Reinventing Citizenship/ Building Deliberative Communities ● Various NGOs
Asian Regional Movement	● The Asia Pacific Civil Society Forum (based in Korea) ● Asian Institute for Civil Society Movement (Korea) ● Asia Pacific Public Affairs Forum (Taiwan)
Research and Training	● The Kettering Foundation (David Matthew) ● The John Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project (L. Salamon) ● Connecticut College (International, Civic and Cultural Projects)
Foundation and Philanthropy	● Japan Center for International Exchange (JCIE) ● The Asia Pacific Philanthropy Consortium (APPC) ● The Asia Foundation ● The Toyota Foundation ● The Philippine Business for Social Progress (PBSP)
Mass Media Network	● Pew Center for Civic Journalism ● Center for Civic Journalism (USA)
Civic Education	● Center for Civic Education (USA) ● An International Resource for Civic Education ● The Civitas Foundation for Civic Education

ที่มา : รวบรวมโดย อนุชาติ พวงสำลี (2540)

ภาคผนวก ข

กิจกรรมและความเคลื่อนไหวด้านประชาสังคมไทย

องค์กรเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง	กิจกรรมและความเคลื่อนไหว
ภาคีภาครัฐ-ราชการ	
● สนง.คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (คสช.)	● ภายหลังการริเริ่มประชาคมจังหวัดนำร่องใน 5 จังหวัดคือ เชียงใหม่ ขอนแก่น มหาสารคาม เพชรบุรี และสงขลาในปี 2539 คสช.ได้ดำเนินการในอีก 2 ส่วนหลักคือ การริเริ่มเรื่องประชาคมตำบล โดยที่ผ่านมาได้สนับสนุนให้มีการวิจัยเพื่อศึกษาศักยภาพของ อบต. ในภาคตะวันตก ภาคเหนือและภาคตะวันออก เฉียงเหนือและคาดว่าจะมีการดำเนินการต่อไป และส่วนที่สองคือการขยายประชาคมจังหวัดออกไปอีกภาคละ 4 จังหวัด โดยมีแนวทางที่จะใช้สถาบันการศึกษาในภูมิภาคเป็นแกนประสานงาน ● นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งคณะทำงานประชาคมแผนฯ 8 โดยมี ศ.นพ.ประเวศ วะสี เป็นประธาน คณะทำงานชุดนี้จะมีการประชุมกันทุกอังคารต้นเดือนเพื่อร่วมกันผลักดันในการแปลงแผนฯ ไปสู่การปฏิบัติและคาดว่าจะเวทีนี้จะเป็จุดเชื่อมต่อสำคัญในการผลักดันทางด้านนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาประชาสังคมต่อไป
● สนง.คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.)	● ทำงานประสานความร่วมมือเพื่อเสริมสร้างประชาคมในลักษณะเวทีสัญจร แลกเปลี่ยนความคิด ดูงานในระดับพื้นที่ อาทิ ขอนแก่น พิษณุโลก และลพบุรี และการใช้มิติทางวัฒนธรรมเพื่อฟื้นฟูวิถีทางสังคมและสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนโดยการเชื่อมโยงผ่านกลไกในระดับพื้นที่ได้แก่ สภาวัฒนธรรม (ระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล)
● กรมการศึกษานอกโรงเรียน (กศน.)	● กศน. โดยโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภาคกลางและภาคตะวันออก ได้ให้ความสนใจในการนำแนวคิดเรื่องประชาสังคมไปผลักดันการทำงานระหว่างชุมชนกับโรงเรียนในระดับตำบล ที่ผ่านมาเป็นกระดมความคิดเห็นและวางแผนร่วมกันระหว่างผู้นำชุมชนและนักการศึกษาและคาดว่าจะมีรูปธรรมเกิดขึ้นเร็ว ๆ นี้
● กรุงเทพมหานคร	● ผลักดันแนวคิดด้านประชาคมเมือง-ลานคนเมือง ผ่านการจัดกิจกรรมของเขตต่าง ๆ อาทิ เวทีประชุม การศึกษาดูงาน การจัดงาน “มหกรรมคนเมือง” กิจกรรมปิดถนนให้คนเดิน ตลอดจนการให้สถาบันสิ่งแวดล้อมไทยศึกษาวิจัยเรื่องเมือมนำอยู่เพื่อหายุทธวิธีในการดึงความร่วมมือของประชาชนเข้ามาร่วมกับกรุงเทพมหานคร เพื่อทำเมืองให้น่าอยู่ ตลอดจนการพัฒนาารูปแบบ โครงสร้าง กระบวนการ ขนาด ขอบเขตหน้าที่และข้อจำกัด ในการจัดตั้งองค์กรประชาชนเพื่อพัฒนาเขตของตน

●โครงการความร่วมมือระหว่างประเทศไทยและสหประชาชาติ (Thai-UNCAP)	●มีวัตถุประสงค์เพื่อผลักดันกระบวนการที่ภาครัฐ องค์กรเอกชน ประชาชนและองค์กรภาคีสหประชาชาติ จะร่วมกันกำหนดแนวทางการพัฒนาแบบองค์รวมที่มีคนเป็นศูนย์กลาง รวมทั้งสนับสนุนแผนงาน โครงการ กิจกรรมอื่น ๆ ที่สอดคล้องกับแนวทางนี้ โดยมีสภาพัฒน์ฯ เป็นเลขานุการโครงการ ที่ผ่านมามีการส่งเสริมประชาคมให้เป็นเวทีในการคิดค้นแนวทางการพัฒนาแบบองค์รวม สนับสนุนให้ระดับชุมชนคิดสภาพปัญหาและแผนการพัฒนาโดยกระบวนการ AIC โดยดำเนินกิจกรรมใน 4 จังหวัดนำร่องใน 4 ภาค คือ พะเยา มหาสารคาม เพชรบุรี และปัตตานี
●กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย	●สนับสนุนการเกิด Good governance ในระดับภูมิภาค โดยให้สถาบันการศึกษา ใน 4 ภูมิภาคเป็นแกน ได้แก่ ม.นครสวรรค์ ม.มหาสารคาม ม.สงขลานครินทร์ สถาบันราชภัฏเพชรบุรี
สถาบันการศึกษา/องค์กรสนับสนุนงานวิจัยและพัฒนา/โครงการวิจัยและพัฒนา	
●สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.)	●ที่ผ่านมาสกว.ให้การสนับสนุนการวิจัยในโครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม ม.มหิดล การวิจัยเพื่อสร้างสรรค์ประชาคมเมือง โดยบางกอกฟอรัม การวิจัยประชาคมจังหวัดมหาสารคาม โดยมูลนิธิพัฒนามหาสารคาม และการวิจัยประชาคมตำบล โดยมูลนิธิสตรี-สฤณีวงศ์
●โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม ม.มหิดล	●ระดมความร่วมมือทางวิชาการในการศึกษาวิจัยและทบทวนองค์ความรู้ด้านประชาสังคม และประชาคมจังหวัดอย่างกว้างขวาง และระดมความร่วมมือและแนวทางในการสร้างสรรค์ประชาสังคมจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งในระดับนโยบายและระดับพื้นที่
●โครงการวิจัยประชาคมจังหวัดกาญจนบุรี ม.มหิดล	●ม.มหิดล กำลังอยู่ในระหว่างการเตรียมการขยายวิทยาเขตไปยังจังหวัดกาญจนบุรี จึงมีการผลักดันให้มหาวิทยาลัยเข้าไปมีส่วนร่วมศึกษาเรียนรู้กับชาวกาญจนบุรี ซึ่งขณะนี้ฝ่ายวิจัยของมหาวิทยาลัยได้เปิดให้มีการระดมโครงการศึกษาวิจัย “ประชาคมจังหวัดกาญจนบุรี” ขึ้น
●โครงการวิจัยสร้างสรรค์ประชาคมเมือง บางกอกฟอรัม	●เป็นงานวิจัยอย่างมีส่วนร่วมเชิงปฏิบัติการที่มุ่งเน้นการพัฒนาสร้างสรรค์ประชาคมเมืองของกรุงเทพมหานคร และการศึกษาวิจัยสถานภาพของประชาคมของกรุงเทพฯ ในปัจจุบัน และศึกษาเงื่อนไข กระบวนการ ปัจจัย และรวมถึง หนทางและประตูเข้าสู่การพัฒนาประชาคมเมือง
●โครงการวิจัยประชาคมจังหวัดมหาสารคาม	●ภายใต้การดำเนินงานของมูลนิธิพัฒนามหาสารคาม ได้เปิดประเด็นการศึกษาวิจัยที่น่าสนใจหลายด้านทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การศึกษา สิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในประเด็นด้านเศรษฐกิจมีการจัดทำตัวเลขผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP) เพื่อทราบรายได้ที่แท้จริงของจังหวัด โดยอาศัยขบวนการมีส่วนร่วมของคนในจังหวัด ซึ่งน่าจะเป็นจุดขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาทางเศรษฐกิจของจังหวัดบนพื้นฐานของข้อเท็จจริง ทั้งยังเป็นต้นแบบของการระดมศักยภาพของจังหวัดในการพึ่งตนเองทางวิชาการและการวางแผนพัฒนาโดยมิได้ถูกกำหนดมาจากส่วนกลาง

●สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.)	●สวรส. เป็นองค์กรที่ได้บุกเบิกเรื่องประชาสังคมในงานประชุมวิชาการประจำปี 2539 เรื่อง “ปฏิรูปเพื่อสุขภาพ ยุทธศาสตร์ใหม่สู่การพัฒนาระบบ” โดยพูดเรื่องประชาสังคมกับการพัฒนาสุขภาพซึ่งปรากฏออกมาเป็นหนังสือเผยแพร่ 2 ฉบับ คาดว่ากำลังอยู่ในระหว่างการจัดหาแนวทางเพื่อระดมความร่วมมือในการวิจัยองค์ความรู้ด้านประชาสังคมและสุขภาพขึ้น
●สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหาร ศาสตร์ (ดร.จรี วิจิตรวาทการ)	●จัดตั้งศูนย์สาธารณะประโยชน์และประชาสังคม โดยเน้นการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาดตนเอง งานปัจจุบันได้แก่ งานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับกรณีศึกษาของการพัฒนาขององค์กรพัฒนาต่าง ๆ การถอดบทเรียนผู้นำทางความคิดใน Third sector พระสงฆ์ในงานพัฒนาสังคม รวมทั้งเป็นฝ่ายประสานงานกลุ่มธุรกิจเพื่อสังคมไทย (กำลังจัดทำ directory นักธุรกิจเพื่อสังคมเพื่อเผยแพร่ให้กับองค์กรชาวบ้าน-NGOs และการฝึกอบรมให้กลุ่ม/องค์กรต่าง ๆ
NGOs และข่ายความร่วมมือ	
●CIVICNET	●TEDNET ร่วมกับสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม บางกอก ฟอรัม และพลเมืองผู้สนใจที่จะร่วมกันผลักดันและดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาสังคม เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการจัดองค์กรเพื่อเข้ามาทำหน้าที่ในการจัดการ ดำเนินงานและสร้างความชัดเจนในเรื่องประชาสังคมอย่างจริงจัง จึงรวมตัวกันในลักษณะข่ายความร่วมมือในชื่อ “ข่ายการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม” (CIVICNET) และที่ผ่านมามีการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ “วิสัยทัศน์ประชาคม” อันนำไปสู่การกำหนดแผนปฏิบัติการประชาคมจังหวัด
●TEDNET	●เป็นข่ายความร่วมมือที่มีแนวคิดและแนวทางการดำเนินงานด้านประชาคมที่ชัดเจนที่สุดนับเนื่องมาจากการจัดงานเวทีสิ่งแวดล้อมไทย’39 ภายใต้แนวคิด “ทำเมืองไทยให้น่าอยู่และยั่งยืน” และมีบทบาทอย่างสำคัญในการผลักดันการเกิด CIVICNET

● ข่ายประชาคมในต่างจังหวัด

● เครือข่ายประชาคมในพื้นที่ที่มีความหลากหลายมากทั้งในแง่ของการก่อตัวและกิจกรรมที่ดำเนินงาน ปัจจุบันบางจังหวัดได้รับการขนานนามเป็นประชาคมจังหวัด เช่น ประชาคมจังหวัดขอนแก่น ประชาคมจังหวัดน่าน ประชาคมจังหวัดมหาสารคาม ประชาคมจังหวัดเชียงใหม่ ในขณะที่บางแห่งยังดำเนินกิจกรรมความเคลื่อนไหวในรูปกลุ่ม/องค์กรประชาสังคม (Civic groups) และกำลังพัฒนาตนเองไปสู่การก่อรูปของประชาคมจังหวัดโดยความรอบคอบระมัดระวัง อาทิ

* จังหวัดเพชรบุรี กลุ่ม/องค์กรประชาสังคม อาทิ กลุ่มคนรักเมืองเพชร/ชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพชรบุรี/กลุ่มยายกับตา ทำกิจกรรมหลายอย่างที่พุ่มฟักไปสู่ประชาคมจังหวัด

* จังหวัดสงขลา เกิดกลุ่ม/องค์กรและเวที-กิจกรรมที่ส่งเสริมประชาสังคม อาทิ โครงการโลกสดใสในบ้านเกิด/กองทุนรักบ้านเกิด/กลุ่มพลเมืองเด็ก/กลุ่มวิทย์สร้างสรรค์/สงขลาฟอรั่ม

* จังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี กลุ่มอนุรักษ์บึงบรเพ็ด/ชมรมพิทักษ์สิ่งแวดล้อมพยุหะกำลังพุ่มฟักตนเองโดยมีประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นจุดสนใจ

* จังหวัดพิษณุโลก มีชมรมศึกษาเพื่อการพัฒนาสีเขียวอินโดจีน (เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นบนความสนใจที่จะระดมความร่วมมือของคนในจังหวัดเพื่อร่วมผลักดันทิศทางการพัฒนาจังหวัด โดยเฉพาะผลกระทบที่จะเกิดขึ้นอันมีเมืองพิษณุโลกเป็นศูนย์กลางของการเชื่อมต่อของทางแยกอินโดจีน กลุ่มนี้มีความเข้มแข็งมากในการรวมตัวและทำงานวิชาการ รวมทั้งมีการจัดประชุมร่วมกันทุกเดือน

* จังหวัดนครศรีธรรมราช มีการประสานเชื่อมโยงกันของกลุ่ม/องค์กรภาคีประชาสังคมเพื่อพัฒนาในแนวทางประชาคม อาทิ ชมรมรักบ้านเกิด/มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ /ประชาคมจังหวัดนครศรีธรรมราช

* จังหวัดนครปฐม สมัชชานครปฐม ซึ่งรวมตัวจากเมื่อครั้งการรณรงค์ร่างรัฐธรรมนูญ ล่าสุดกำลังเตรียมโครงการฟื้นฟูสะพานเจริญศรัทธา (สะพานยักษ์) อันเป็นสถานที่ที่เป็นเอกลักษณ์และทรงคุณค่าทางด้านศิลปกรรมและประวัติศาสตร์ของเมืองควบคู่กับองค์พระปฐมเจดีย์

* จังหวัดสุราษฎร์ธานี องค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ เริ่มประชุมกลุ่มทำงานด้าน Civic group เพื่อหนุนเสริมความเข้มแข็งของ Civic group ซึ่งจะมีการจัดเวทีแสวงหายุทธศาสตร์และเป้าหมายร่วมในการทำงานต่อไป

* จังหวัดราชบุรี โดยศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคกลาง ราชบุรี ผลักดันแนวคิดเรื่องประชาคมโดยผ่านการพัฒนาการศึกษาเพื่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรท้องถิ่น (ความร่วมมือระหว่างผู้นำชุมชน + อบต. + หัวหน้าศูนย์ กศน.+ชุมชน) ที่ผ่านมามีการดำเนินการในจังหวัด ระยอง ราชบุรี ลพบุรี สมุทรสาคร และขยายเพิ่มในจังหวัดสมุทรสงคราม นครปฐม นนทบุรี

●สถาบันพัฒนาประชาธิปไตย	●เป็นหน่วยงานอิสระภายใต้มูลนิธิส่งเสริมประสิทธิภาพส่วนราชการ ซึ่งจัดทำโดย กพ. ซึ่งจะเป็นการทำงานในด้านการปฏิรูประบบราชการ สถาบันฯ ทำหน้าที่ประสานงานระหว่างฝ่ายราชการและพลเมืองในการร่วมมือเพื่อการพัฒนา
●ช่วยเหลือการพัฒนาประชาสังคมและประชาธิปไตย	●มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยฯ โดยคุณไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม ได้ริเริ่มในการร่วมกันผลักดันการสร้างข่ายสัมพันธ์เกี่ยวกับการพัฒนาประชาสังคมและประชาธิปไตยขึ้น ที่ผ่านมามีการประชุมร่วมกันระหว่างผู้มีบทบาทสำคัญในการทำงานด้านประชาคมของเครือข่ายต่าง ๆ ทั้งในส่วนราชการและเอกชน ที่ประชุมเห็นพ้องกันที่จะต้องมีการร่วมมือและสร้างความเชื่อมโยงกับความเคลื่อนไหวในระดับต่าง ๆ โดยเฉพาะในระดับท้องถิ่น ช่วยความสัมพัทธ์นี้อาจได้รับการพัฒนาเป็นจุดเชื่อมประสานกับองค์กรประชาสังคมต่าง ๆ ในระดับสากล ซึ่งอยู่ในความสนใจในการสนับสนุนของ Canada-ASEAN Governance Innovation Network Program : CAGIN ด้วย
●สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา	●เป็นภาคีสำคัญในการประสานงานเชื่อมโยงเครือข่ายกลุ่ม องค์กรประชาสังคมต่าง ๆ และผลักดันให้เกิด “ข่ายการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม” (Civicnet) นอกจากนี้ ยังได้ตีพิมพ์เผยแพร่แนวคิดและความเคลื่อนไหวในด้านประชาสังคมในหนังสือชุดประชาสังคมอย่างต่อเนื่อง
●มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอส.)	●มีบทบาทในการนำเสนอแนวคิดรูปแบบการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยเห็นว่าการท่องเที่ยวจะเป็นตัวเชื่อมโยงบูรณาการทุกเรื่องไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เข้าด้วยกันทั้งยังจะเป็นสะพานเชื่อมความรู้ ความเข้าใจและความร่วมมือของคนต่างวัฒนธรรม
●บางกอกฟอรัม	●เป็นกลุ่มประชาคมเล็ก ๆ ที่ทำงานเคลื่อนไหวทางสังคมโดยเฉพาะในบริบทของเมืองอย่างมีพลังและสร้างความตื่นตัวได้อย่างกว้างขวาง และมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงฟอรัมและกลุ่มต่าง ๆ ในเขตเมือง เช่น สงขลาฟอรัม ชุมชนรักบ้านเกิด (นคราฟอรัม) ชุมชนย่านถนนพระอาทิตย์ และชุมชนย่านวัดสุทัศน์ เป็นต้น โดยมีการนำเอาเทคนิคต่าง ๆ เข้ามาช่วยในการสร้างวิสัยทัศน์ในการทำงานของกลุ่มองค์กรพลเมือง อาทิ Social Change Management, Future Search Conference, Strategic Planning เป็นต้น
●โครงการนำร่อง การเสริมสร้างความเข้มแข็งและการขยายผล “ศูนย์สาธิตบริหารการเงิน” ในระดับหมู่บ้านและตำบล	●สนับสนุนการจัดตั้งและเสริมความเข้มแข็งให้กับ “ศูนย์สาธิตบริหารการเงิน” เพื่อให้มีระบบเงินทุนหมุนเวียนเป็นที่พึ่งในทางเศรษฐกิจสำหรับชาวบ้านในชนบท โดยจะมีการริเริ่มในจังหวัดนำร่อง 5 จังหวัด ใน 5 ภาคคือ เพชรบุรี (กลาง) พะเยา (เหนือ) ตราด (ตะวันออก) ร้อยเอ็ด (ตะวันออกเฉียงเหนือ) นครศรีธรรมราช (ใต้) รวมทั้งสิ้น 5,102 หมู่บ้าน โดยเน้นให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจระดับหมู่บ้านเป็นตัวเชื่อมโยงเครือข่ายชุมชนหมู่บ้าน และสร้างความเข้มแข็งให้องค์กรชาวบ้าน

สื่อมวลชน	
• ข่ายสื่อมวลชนและพลเมืองเพื่อประชาสังคม (MassMediaNet)	• ดำเนินกิจกรรมด้านการประสานกับสื่อมวลชนในการร่วมกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและประชาคม โดยในอนาคตจะให้ความสำคัญกับการหนุนเสริมศักยภาพของสื่อท้องถิ่น
• นิตยสารประตู	• เป็นสื่อทางเลือก ซึ่งเปลี่ยนหัวหนังสือมาจากปาจารย์สารฉบับหัวกะทิเปิดคอลัมน์ประจำเรื่องประชาสังคมขึ้นเพื่อช่วยเผยแพร่แนวคิดประชาสังคมสู่สาธารณะ
• City Radio – INN (วิทยุชุมชน ร่วมด้วยช่วยกัน)	• INN ร่วมกับกรุงเทพมหานคร อสมท. และผู้จัดการ เข้ามาดำเนินการในคลื่นวิทยุ 97.5 FM และ 873 AM ตลอด 24 ชั่วโมง โดยแนวคิดของวิทยุชุมชนนี้ต้องการให้เป็นเวทีสำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคมภายใต้กระแส “ร่วมด้วยช่วยกัน” และสามารถแลกเปลี่ยนกับผู้บริหาร กทม. ได้โดยตรง ซึ่งนับว่ามีบทบาทสำคัญในการขยายแนวคิดประชาสังคม คาดว่าในอนาคตจะมีการขยายเครือข่ายไปสู่ชนบทด้วย
ภาคเอกชนและการสนับสนุนงานพัฒนา	
• ภาควิชาความร่วมมือเพื่อสนับสนุนการพัฒนา (DSC)	• เป็นศูนย์กลางในการระดมทุนสนับสนุนการพัฒนา และสร้างเวทีการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างบุคคล และองค์กรผู้ให้ทุน องค์กรสาธารณประโยชน์ องค์กรชุมชน และองค์กรเครือข่าย คณะเลขานุการของภาควิชา มาจากตัวแทน 5 สถาบัน ได้แก่ มูลนิธิบูรณะชนบทฯ มูลนิธิวิเทศพัฒนา มูลนิธิเอเชีย สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา และคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน (กป.อพช)
• ธนาคารกรุงไทย จำกัด (มหาชน)	• โดยการผลักดันของคุณนิศานารถ โยธาสุมุท ได้วางนโยบายสนับสนุนการทำงานด้านประชาชนอย่างชัดเจน ให้การสนับสนุนการจัดเวทีประชาคมในหลายแห่ง ปัจจุบันให้การสนับสนุนการจัดรายการสารคดีโทรทัศน์ในชื่อ “สู่ยุคภูมิปัญญาไท” อันมีเนื้อหาสนับสนุนแนวคิดเรื่องประชาสังคม

หมายเหตุ : กิจกรรมและความเคลื่อนไหวของประชาคมรวบรวมขึ้นในช่วงระหว่างเดือนเมษายน-กันยายน 2540 และยังมีรายละเอียดในส่วนอื่นๆ อีกมาก ซึ่งจะได้มีการติดตามในรายงานการศึกษาวิจัยต่อไป